

WERKGROEP VOOR EEN RECHTVAARDIGE
EN VERANTWOORDE LANDBOUW

P/A LUS MUSSCHE VINKENDREEF 13 3120 TREMELO

Driemaandelijks tijdschrift

erkeningsnr P508018

België - Belgique
P.B.
1099 Brussel X
1/1761

Wervelkrant

07/3

Dageraad over de akkers

Werkgroep voor een Rechtvaardige en Verantwoorde Landbouw vzw

sept 2007 • Nr 3
-2,5 euro

Vrijwilligersdag in Limburg: rustige actie, inspirerend en gezellig!

De vrijwilligersdag in Genk begon voor mij met een gedachtewisseling met de buschauffeur – 'over voedselkilometers natuurlijk.' 'Ja maar, hoe kan ik weten waar mijn voedsel vandaan komt?' En: 'Heeft dat wel zin, ik op mijn eentje, als toch alles draait om de macht van geld?' Iets later vroeg hij: 'Zijn daar ook in Limburg mensen mee bezig? Kan ik er ook aan meedoen?'

De boerderij. Een klein groepje mensen, rustig babbelend en werkend tegelijk. 'Onbekenden' die toch zeer snel dichtbij aanvoelen. Blij om Jan en Souliman terug te zien, medereizigers op de Bretagnereis. Wat kon Souliman, koekenbakker van dienst, de boekweitpannenkoeken met kruiden (de oogst van onze kruidenwandeling) letterlijk uit de pan doen vliegen! Rust, stilte versus actie en plezier. Ook gedrevenheid en passie ademt uit deze boerderij. Een gesprek met Paul rond de nieuwe voedselkilometerfolder was verrijkend: een creatieve uitwisseling. Het bracht mij weer dichtbij het waarom van meewerken met Wervel – en gaf me een goed gevoel dat mijn bagage ook iets kan betekenen.

Dan was het tijd om de smaakpapillen te laten genieten. Buiten in het zonnetje aan lange tafels eten. Veel lekkers, waaronder de bobotie, een heerlijk Zuid-Afrikaans gerecht dat Elmi ons deed ontdekken. Yoghurt met verse bessen. Mmmh! Zo

lekker dat ik meer at dan om de honger te stillen. Meditatie in de schuur. Bij het oproepen van het element "vuur" toverde mijn maag zich om in een oven. De nabespreking bracht mij dichtbij de anderen: hoe we hetzelfde anders ervaren, en toch de ervaring van anderen herkennen. Nu mediteer ik elke avond ongeveer 10 minuten. De dag laten bezinken, de mooie dingen vasthouden, afscheid nemen, de gedachten observeren. En zo ben ik klaar voor de nacht en een nieuwe dag!

Passie en ontdekking, de rode draad doorheen de dag, in het kraanvogelbeschermingscentrum. Gestart vanuit een groepje vogelliefhebbers, is dit nu een heus center waar verschillende beschermde kraanvogels uitgebroed en gekweekt worden. Volwassen vogels naar de Amazone brengen mag niet meer: een zaak van hygiëne. Mensen van Peru en omstreken komen hier leren hoe ze de resterende vogels in hun land kunnen beschermen. De passie van de beheerders heeft hen wat opgebracht: hoofdsponsor is een Saoedische prins, die bereid is om een project buiten zijn land, waar hij er strikt genomen niets aan heeft, te financieren. Leuk was ook het verhaal over de Siberische kraanvogels. Hier geboren, kennen ze de weg niet naar Siberië. Dus verzorgt een als kraanvogel verklede persoon ze vanaf hun geboorte zodat die kleintjes denken dat het

hun papa of mama is. Wanneer die dan met een deltavlieger wegvliegt, volgen ze allemaal. Zo is er jaarlijks een drieweekse trek naar Siberië. En zo vinden die vogels ook elk jaar hun weg terug naar Limburg. Er worden deltavliegers-vrijwilligers gezocht! Alleen moet je bereid zijn om vanaf de geboorte met de kleintjes vertrouwd te geraken.

Na ontspanning volgt inspanning. Het leven op de boerderij gaat verder. De meeste bezoekers zijn naar huis, maar het werk wacht.

Als stadsmens eieren rapen, dat is een evenement! Het voelde wel wat hard aan, om de eitjes van onder de kip te halen. Met z'n drieën hadden we heel snel zo'n 600 eieren verzameld, en wat geleerd over de sociale regels bij kippen. Het zijn geen erg inschikkelijke 'dames'!

Rustige passie en gedrevenheid straalden ook de eigenaars van de boerderij uit. Deeltijds ambtenaar en deeltijds boer, je moet het maar doen ... Dromen kunnen werkelijkheid worden...

Het was een gezellige en inspirerende dag. Goed voor hart, lichaam en hersenen! Op de trein terug naar Brussel dommelden we snel in ...

Bedankt, Wervel, en proficiat aan de Limburgse basisgroep!
Sigrid Ramault (basisgroep Brussel)

foto voorkaft : lievelingskoe van Luc Vankrunkelsven bij Agnes Vercauteren in Turvo (Zuid-Brazilië) - sojavrij

'Wervelkrant 07/3' is krant 71 in het 17de Werveljaar. Gedrukt op kringlooppapier, met vegetale inkt door Druk in de Weer 1500 exemplaren.

Wilt u meer weten?

Op www.wervel.be kunt u ook een drie-maandelijkse voedselkrant lezen of ervoor intekenen. Publicaties: u kunt de lijst vinden op de website of aanvragen op het secretariaat. U kunt ook een voorstellingsbrochure (in het NL, E, D, F, SP) en folder (NL, E, F, PORT en SP) aanvragen op het secretariaat *Alle artikels die vrij zijn van intellectuele eigendomsrechten, mogen worden overgenomen, als de bron wordt vermeld en als Wervel een exemplaar ontvangt van uw publicatie.*

U kunt ons steunen!

* We roepen graag alle mensen, groepen en organisaties op om ons maandelijks/ jaarlijks een bedrag -naar eigen draagkracht- te storten.

Op 001-2165388-36 van Wervel.
IBANCode BE 46-001-2165388-36
BIC/Swift code GEBABEBB

Deze bijdragen benutten we om allerlei projecten te financieren zoals onze campagnes 'Denk globaal, eet lokaal' en 'Soja en alternatieven', .

* Aan wie alleen de Wervelkranten wil ontvangen, vragen we minimum 15 euro (voor organisaties minimum 20 euro), dit als ondersteuning voor de publicatie- en verzendkosten.

* Wervel is een project bij Krekel-sparen van Netwerk-Vlaanderen. Het erkend nummer is 94/0054.

* Aangezien Wervel een VZW is, is het ook gemachtigd bij testament legaten en schenkingen te ontvangen. Het volstaat hiertoe de volgende formule in het document in te lassen: 'Ik legateer aan de vzw Wervel te 1030 Brussel de som van ... EUR voor ...

Secretariaat: Vooruitgangstraat 333/9 A, 1030 Brussel,
Tel./fax.: 02/ 203 60 29
e-mail: info@wervel.be
website: www.wervel.be
Verantwoordelijke uitgever :
Jonas Van Reusel

Met de steun van de Vlaamse Regering. De Vlaamse Regering kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor de inhoud van deze krant

“Wat betekent de moderne landbouwer? Een minuscuul deeltje in een immense technisch-bureaucratisch-financieel-administratief-juridische structuur. Die begint in de olievelden en raffinaderijen. Ze omvat de chemische industrie, de machinebouw, de banken, de industriële verwerking van levensmiddelen. Ze loopt door tot in de supermarkten en commerciële centra, universiteiten, onderzoek, landbouwvoorlichting. [...]”

Wat de laatste decennia gebeurde en wat ‘modernisering van de landbouw’ genoemd wordt, komt erop neer dat industrie en handel erin geslaagd zijn om zich heel de productie, verwerking en distributie van levensmiddelen toe te eigenen als een winstgevende onderneming. Voor de boer laten ze de risico’s van slechte oogsten door bijvoorbeeld klimatologische omstandigheden en het risico van financiële verliezen door de verhoging van inputkosten en de voortdurende daling van de prijzen, die ze voor hun producten krijgen.

Met oppervlakkige veranderingen van het systeem zullen we geen toekomst garanderen voor onze kinderen, kleinkinderen en verdere nabestaanden. We moeten het hele systeem herdenken en het hervormen, stap voor stap, opdat het weer duurzaam kan worden. Dat betekent geen terugkeer naar primitieve methodes en naar de harde handenarbeid van de boeren van 100 jaar geleden. Onze huidige wetenschappelijke kennis en nieuwe geavanceerde technieken staan ons toe het veel beter te doen en we kunnen vandaag op het platteland een gezonder en meer comfortabel leven leiden dan in de moderne megasteden.”

Dat citaat (hier ingekort) leidt **“Dageraad over de akkers. Soja anders.”** in. Het nieuwe Wervelboek. Het citaat is van José A. Lutzenberger, een pionier van de milieubeweging en ooit minister van Leefmilieu in Brazilië. Hij schreef dat in 1997. De toestand is er ondertussen niet op verbeterd. Wel zijn er meer en meer stemmen die opgaan voor een duurzame landbouw. Tot en met die van de grootste Blairo Maggi, de grootste soja-‘boer’ ter wereld (150000 ha). De man is tegelijk gouverneur van de deelstaat Mato Grosso in Brazilië en sinds Al Gore begint hij ‘groene’ taal te stamelen. Afwachten of ook de praktijk op zijn 150000 hectare monocultuur soja zal veranderen. Want als de vos de passie preekt: boer, let op uw ganzen.

Wervel is klein en onafhankelijk genoeg om niet als een vos te worden aangezien. En vooral: Wervel preekt niet alleen de passie, maar zoekt mee naar omvorming van ‘het hele systeem’.

Niet dat Wervel er dan meteen met de grove borstel doorgaat. Het vermelde boek zoekt geduldig naar nieuwe, zeer concrete initiatieven aan de basis. Daarin zien we hoe de landbouw weer in boerenhanden komt in Noord en Zuid. Boeren zijn het gewoon vroeg op te staan. Vandaar ‘de dageraad over de akkers’.

Niet dat Wervel de grote en enige Waarheid beweert in pacht te hebben. Wervel legt zijn oor te luisteren. Vandaar bijdragen in deze Wervelkrant zoals de reacties van melkveehouders op de vorige krant over melkquota. Of de dialoog over de diepere dimensies van agroforestry. De middenkatern is een uitdiepen van het thema ‘Denk globaal, eet lokaal’ en dat in het kader van de campagne Landbouw2015. In de lijn van zien – oordelen - handelen ligt ook onze studiedag over energiegewassen met de provincie Oost-Vlaanderen, waarvan verslag in deze krant. Een komende luisterdag, samen met het Vlaamse ministerie van Landbouw & Visserij over agroforestry, kondigen we graag in deze Wervelkrant aan. We houden trouwens binnenkort, op 6 oktober, een interne studiedag om onze “visie” (zoals dat tegenwoordig heet) bij te stellen. Want, “vaak is het beter van nul af aan te beginnen, of op-nieuw”. En dat is een citaat van een melkveehouder verder in deze *Wervelkrant*.

De redactie

Enquête. *Even uw aandacht graag...*

Graag zouden we als Wervel meer zicht krijgen op de betrokkenheid van onze heel diverse achterban. Daarom doen we half oktober een telefonische enquête onder de Wervellezers. Schrik dus niet, als u eventueel een telefoontje van ons ontvangt. We zouden enkele vragen stellen over de Wervelkrant en de betrokkenheid op het Wervelwerk.

Melk

In de vorige Wervelkrant vond je een katern rond melk en de melkquotering. We vroegen een aantal boeren naar hun visie op wat de Europese melkveehouders boven het hoofd hangt.

Door een fout van de printer hebben een aantal mensen de juni-krant met melkkatern niet ontvangen. Gelieve ons een bericht sturen, als u de krant niet ontving. Dan bezorgen we die nog graag. De krant is nog te verkrijgen om verder in boeren- en in andere middens te verspreiden.

Carlos De Cuypere Lovendegem In grote lijnen kan ik me vinden in het melkdossier van de vorige krant. Wervel gaat iets dieper in op de gevolgen voor de ontwikkelingslanden. Wat daarin staat, klopt waarschijnlijk, maar ik ga me daar niet over uitspreken. Wel over de quotumkost: dat is gebakken lucht en betekent op korte termijn de doodsteek bij overnames. Een andere verdeling via het quotumfonds is nodig! Als de quota wegvallen, dan komen we in een heel andere situatie terecht. Op zeer korte termijn mag je een stijging verwachten van de productie. In tegenstelling tot de zeugenhouderij kent de melkveehouderij een langere cyclus. Veel boeren zijn nu bezig met meer jongvee te produceren. Er worden veel minder witblauwstieren gebruikt. Dus binnen 3 à 4 jaar mogen we een productiestijging verwachten.

Ik ben voorstander van een regulerend systeem. Een zuivelmarkt zonder regulering: is dat binnen Europa wel houdbaar? Dan zal de wereldmarkt sterk inspelen op onze prijs. Misschien moeten we daarom denken aan een gegarandeerde prijs voor de hoeveelheid die binnen Europa kan afgezet worden en een B-levering tegen wereldmarktprijs (net zoals C-suiker vroeger). Iemand die wil, kan op zekerheid spelen. Wie erop los wil melken kan dat ook, maar draagt ook de gevolgen van de risico's. In ieder geval: maak dat de regeling voor minstens 10 jaar blijft bestaan. Dan is er duidelijkheid voor iedereen. Beslissingen

zijn al te vaak genomen op veel te korte termijn.

Vader en zoon Oostendorp Thorincourt Als het melkquotum afgeschaft wordt, dan moet het consequent gebeuren: alles afschaffen – en dus ook het verbod op hormonen, bepaalde pesticiden, mestoverschotten, ggo's,..., want de concurrenten van de Europese boeren kennen niet zulke strenge maatregelen voor het milieu, voor dierenwelzijn en voor het verwerken van zuivelproducten, die bijgevolg de kosten omhoogdrijven. Daarmee bedoelen we niet dat die regels afgeschaft moeten worden. Maar hoe kunnen Europese boeren concurreren met landen, waar men het met de normen voor de melkproductie niet zo nauw neemt?

In Europa moeten boeren bijvoorbeeld aan veel normen voldoen, terwijl een boer in de VS die belemmeringen niet kent en zijn melk bijgevolg veel goedkoper kan produceren. De vraag naar zijn melk zal groter zijn dan de Europese, tenzij de consument heel veel oog heeft voor – en geld overheeft voor – de kwaliteit. De Europese boer zal zijn productie moeten/kunnen verhogen en heeft dus meer inputs nodig. Maar dat druipt voor een deel in tegen de huidige optie om op een meer verantwoorde manier met de natuur om te gaan.

Dirk 's Jongers Aartselaar Het melkquotum is een zeer goed middel om iedereen de kans te geven om een volwaardig inkomen te verwerven; sociaal dus een troef. Iedereen heeft het recht op volwaardig en gezond voedsel. Dus mag melk niet zomaar een handelsproduct zijn als een ander, waar het recht van de sterkste – lees: de grootste – geldt. Maar de huidige regeling in België (verhandelbaarheid) trekt ook op niets. Ofwel gelden de quota ofwel is er vrije markt, maar allebei willen, dat is onzin.

Dirk Mouton Lovendegem Europa voelt zich nu geroepen om die quota te laten verdwijnen, maar wat als de productie in andere landen weer stijgt? Dan zal de prijs ongetwijfeld dalen. Ik ben echter ook geen voorstander van het systeem zoals het nu is. Als het quotumsysteem blijft, dan moet het zonder vrije markt! Alle quotumoverdracht moet dus via het quotumfonds verlopen. Wist je dat een aantal grote bedrijven (met 90 tot 150 koeien) hier onlangs zijn failliet gegaan? Op termijn, binnen een aantal jaren, moet de prijs van het quotum volgens mij naar beneden, zelfs tot 0. Let wel: dat moet geleidelijk gebeuren. In het dossier is er ook sprake om de productieoverschotten te beperken omwille van de impact op het Zuiden, maar dat zal er toch niet van komen, ook al staan organisaties zoals Wervel op hun kop.

Jos Vanzier Koersel We moeten oppassen: de hele melkregeling heeft gevolgen! Mijn generatie heeft het quotum indertijd gekregen, maar het is niet eerlijk voor de boeren die het quotum intussen hebben moeten betalen. Er is een goede regeling nodig om de quotaprijs binnen de perken te houden. Het is eigenlijk aan de EU om de quota op te kopen en door te geven aan geïnteresseerden op een geregleerde basis. Daarbij moeten we kijken: zitten ze in een gebied waar uitbreiding kan? Hebben ze genoeg grond (want het mag natuurlijk niet alleen om de productie van melk en mest gaan)?

Als alternatief voor de superheffing als je te veel hebt geleverd in een bepaald jaar, pleit ik voor een A- en B-quotum. Het A-quotum is het quotum dat je nu hebt. Het B-quotum dient voor de liters die je te veel hebt

gemolken. I.p.v. meer te moeten terugbetalen dan je voor die melk ontving bij een overschot, worden die bijvoorbeeld tegen 0,10 cent (4 frank) minder uitbetaald. Als je echter nog meer levert dan het B-quotum, dan riskeer je wel een serieuze boete bij een overschot.

De melkprijs is nu goed en we zitten eindelijk eens niet tussen twee stoelen. Maar als het quotumsysteem losgelaten wordt, dan zal er niet lang meer melk te kort zijn. Ik vrees ook dat veel boeren hun mestvee zullen vervangen door melkvee. Voorlopig is daar nog afzet voor, maar dat kan ook snel veranderen. Nu er meer vraag is, zullen ze in andere landen ook meer willen produceren. Het is trouwens veel beter dat we geld krijgen voor onze productie, dan subsidies. Al zitten we voor sommige landbouwproducten met prijzen van vóór de oorlog, je krijgt dat toch niet uitgelegd: de mensen denken dat je dat geld voor niets krijgt.

Nu staan we sterk, enkele jaren geleden was dat anders. Wij verwerken deels onze melk en ik herinner me nog dat we niet zo lang geleden een papier moesten ondertekenen om geen grote schommelingen te hebben in het melkaanbod. Als je niet akkoord was, moest je de melk maar aan een ander leveren. Nu geven ze een premie om voor hen te blijven produceren. Maar men moet ook redelijk zijn: een melkerij heeft ook grondstoffen nodig. Als 't ooit weer slechter gaat en je loopt weg, dan moet je je melk ook niet meer leveren.

**Renaat Devreese
Klemskerke**

melk dalen als er meer productie komt.

Met het verdwijnen van de quota zullen vele boeren hun quotum verkopen en 'in de geiten stappen'. In Nederland gebeurde dat al. Die mensen kunnen met hun geld van het quotum onder de prijs produceren. Sowiezo zal de prijs van geiten-

**Christof Demeester
Deinze**

duidelijkheid zou moeten komen over hoe de quota best verdeeld worden in Europa. Daar zou wat Vlaanderen betreft best nog aan toegevoegd worden dat ook de ideale verdeling over de bedrijven moet bestudeerd worden. Ik zie wel iets in het Canadese systeem.

Wat de huidige melkprijs betreft: de basisprijs is nu meer dan 0,05 cent (2 frank) gestegen omwille van het tekort op de markt, maar wat binnenkort? Ik ben gestart in 1995, ben twaalf jaar aan het melken, maar zie er niet echt toekomst in! In 1997 ben ik begonnen met melkverwerking tot yoghurt, plattekaas, kaas, desserts, ... Omwille van de te lage winstmarges blijven enkel yoghurt en desserts over. Verder focus ik meer en meer op hoeveevlees, omwille van de hogere winstmarge.

Ik ben voor het behoud van het quotum, maar aan kleine boeren moet dan de kans gegeven worden om meer quotum bij te kopen. In de conclusies van het dossier wordt gezegd dat er

**Ronny Aerts
Blaubeurg-Herselt**

ters die je per dag aflegt, dan vervang je hem uiteindelijk door een milieuvriendelijker exemplaar.

Dat er een productiebeperking moet zijn voor melk en dat die voldoende flexibel moet kunnen meegolven, staat als een paal boven water. Deze beperking kan gecorrigeerd worden aan de CO₂-uitstoot. Elk land, iedere streek, staat best voor zijn voorziening. Zo worden onnodige transporten (en meteen uitstoot) voorkomen. De productiebeperking heeft voor de Belgische melkveehouder echter een sneeuwbal effect veroorzaakt, die nefast is

Vaak is het beter terug van nul af aan te beginnen, of 'opnieuw', of hoe je het ook wil noemen. Wanneer de kosten aan je wagen hoog beginnen op te lopen en de motor toch te vervuilend is voor al die kilometers die je per dag aflegt, dan vervang je hem uiteindelijk door een milieuvriendelijker exemplaar.

geworden voor de toekomstige overnemers. Kapitaal gebaseerd op een vel papier waarop staat hoeveel melk je mag leveren, maakt overname er niet gemakkelijker op. Dat had moeten voorkomen worden. Of nu het melkquotum al of niet behouden blijft: we zullen nog een tijdje met dat extra kapitaal in onze maag blijven zitten, zij het onder een andere naam (mestrechten, ...). Het geeft de melkveehouder weinig ademruimte.

Het is politiek een moeilijke opgave, maar alles wijst er op dat een nieuwe duurzame wagen moet worden aangeschaft: een nieuw landbouwmodel dat rekening houdt met het grotere geheel. Landbouw mag niet de speelbal worden van de economie, maar moet sociaal rechtvaardig worden georganiseerd. Wanneer een melkveehouder tijdens zijn loopbaan een behoorlijk loon geniet, kan de speculatie op het kapitaalopbouwend spaarplan tot een minimum worden herleid en is overname (of deelname) mogelijk.

Ik kan me in alle geval helemaal vinden in het melkdossier.

**Jef Van de Keybus
Kalmthout**

Afschaffen van het quotum? Nee, ik kijk er niet naar uit. Eigenlijk ben ik wel tevreden met het huidige systeem, alleen is de quotumprijs te hoog. Ik vraag me sterk af wat er gaat gebeuren. Zullen ze in de toekomst dan meer leveren, zodat melk niets meer waard is? Aan de andere kant wordt nu gezegd dat de Belgische boeren hun quotum niet meer vol krijgen. Ook in andere EU-landen. Hoe komt dat? Stoppen er nu zoveel boeren dat de blijvers niet meer kunnen bijbenen? Je kan natuurlijk niet zomaar melk bijleveren, je moet ook grond hebben. Als ik mijn boterham kan verdienen ben ik tevreden. Verder uitbreiden brengt investeringen mee en ik heb al werk genoeg alleen. Als ik mijn boterham niet meer kan verdienen, dan zal ik misschien overwegen iets anders erbij te pakken of te stoppen.

Koen D'Hoore
Sint-Lievens-Houtem
ervan. Daaronder
zitten nog een aantal 'lagen'.

Socio-economische problematiek

Vlaamse boeren die voorstander zijn van de afschaffing van de quota, zouden best nog twee keer nadenken. Het zit er dik in dat de Vlaamse landbouw dan als enige achterblijft bij alle andere lidstaten en als enige niet kan uitbreiden, aangezien de grootte van onze melkveestapels slechts gedeeltelijk begrensd wordt door de quota, en daarnaast in even sterke mate door vergunningen en nutriënten.

Inspelen op (al dan niet tijdelijke) toename van de vraag op de wereldmarkt moet niet noodzakelijk via de afschaffing van het quoteringssysteem, en zelfs niet via een verhoging van de quota. We zouden evengoed kunnen nadenken over een bijkomend spoor (zoets als de C-suiker bij de bietentelers), of gewoon voor de liefhebbers onder de 'koeboeren' en melkerijen productie buiten quotum kunnen toestaan, met verplichte levering buiten de EU, én op eigen risico, wel te verstaan.

De tweede 'laag'

In dit dossier komt nergens de kwaliteit van de producten ter sprake. Zijdelings wordt vermeld dat een indoor-systeem -gevolg van de schaalvergroting- een imagoprobleem voor de sector met zich zou kunnen meebrengen en dat schaalvergroting ook negatieve gevolgen zou kunnen hebben voor het dierenwelzijn (de voorbeelden die worden aangehaald in de tekst verwijzen impliciet ook weer bijna uitsluitend naar economische gevolgen). Nochtans zou de voedingskwaliteit een belangrijk aandachtspunt moeten zijn.

We zouden hierbij kunnen denken aan de intrinsieke kwaliteiten van de zuivel zoals die al bij de eerste winning tot uiting komen. Een bekend voorbeeld is het feit dat de melk van biologisch gehouden koeien van nature en zonder gebruik van CLA-stimulerend krachtvoer [CLA: geconjugeerd linolzuur], meer CLA's bevat dan die van gangbaar gehouden koeien. Niet omdat bio een geheime toverformule heeft, maar omdat het aandeel zelf geweid vers weidegras in het

rantsoen van de gemiddelde biokoe nu eenmaal hoger ligt dan op het gemiddeld gangbaar bedrijf, waar ook in het weideseizoen stevig doorgevoerd wordt in de stal.

Daarnaast kunnen we ons ook vragen stellen over nog langduriger transporten, nood aan sterkere homogenisatie in de melkerij (nu al – naar alle waarschijnlijkheid – medeverantwoordelijk voor een deel van de koemelkallergieën), nog langere tijd tussen twee ophaalbeurten, intensievere pasteurisatie (met als gevolg vetoxydatieproducten en maillard-reactieproducten in de melk [zie studie van Frank Van Boxtael; boekbespreking achteraan in deze krant], toename tot een onoplosbaar niveau van de psychrofiele bacteriën, ... Grotendeels problemen waar de 'officiële' wetenschap zich pas binnen enkele jaren voor zal interesseren.

Wordt evenmin vermeld: de grote kwetsbaarheid van de sector in een situatie waarin we een klein aantal grote veestapels hebben. Een duidelijk voorbeeld hiervan vinden we terug in het stamping out-beleid bij besmettelijke veeziekten. In de melkveehouderij geraken de meeste koeienbedrijven die met BSE werden geconfronteerd, binnen een termijn van enkele weken opnieuw bevolkt. In 2001 hebben we gezien wat het is, als een bedrijf in een kleine sector zoals de geitenhouderij moet herbevolken. De pool van bedrijven die vervangingsdieren kunnen aanleveren is gewoon té klein.

Als we de melkveehouderij – met de nodige aanpassingen natuurlijk – in dezelfde verhoudingen willen gaan structureren, dan zal Europa zijn dierengezondheidsbeleid moeten herzien, zoniet zal het vee op korte termijn uitgeroeid geraken in plaats van de ziekteverwekkers.

Wat kunnen we aan Wervel adviseren als standpunt?

De melkquota moeten behouden blijven. Dat het aantal melkveehouders alleen kan dalen en nooit meer kan stijgen, is een soort '(on-)logica' die moet worden omgekeerd. Het melkquoteringssysteem – zeker wat de overdracht betreft - moet grondig hervormd worden.

Het hele systeem moet zó functioneren dat alle andere land- en tuinbouwsectoren op termijn zelf om een vergelijkbaar systeem vragen.

Tom Van Nespren
Vrasene

Ik ben voor het afschaffen van het quotum en wel omdat ik niet vrees voor melkplassen of dalende prijzen als gevolg van de afschaffing van het quotum:

1/ Veel Europese landen krijgen nu hun quotum al niet meer vol (bv. Frankrijk, Groot-Brittannië). Ook niet-Europese landen hebben het moeilijk: Nieuw-Zeeland, Australië, USA (binnenlandse markt).

2/ De melkproductie zal wel verschuiven naar Noord-West-Europa, omwille van de 'goesting' om koeien te melken en het klimaat, maar persoonlijk vind ik dat niet zo erg. Men zou zelfs kunnen stellen dat het een antiglobalistisch effect creëert: zo krijg je in Europa 'melkgebieden' en 'niet-melkgebieden'.

3/ De melkveesector is qua arbeidsverdeling geen moderne sector: er moet 7/7 gewerkt worden en je moet steeds paraat staan. Zoveel nieuwe melkveehouders staan er dus niet te wachten op een vrij quotum.

4/ De gronddruk in Noord-West-Europa zal ervoor zorgen dat er niet ongebreideld zal (kunnen) worden uitgebreid door allerhande mestwetgevingen.

5/ Door de prijsstijging van energie-gewassen zal in Oost-Europa ook een groot deel boeren op die trein springen.

6/ De prijsvorming wordt meer bepaald door de interne Europese markt dan door de wereldmarkt en aangezien ik niet verwacht dat de Europese productie zo gigantisch zal stijgen, denk ik ook niet dat een te lage prijs een gigantisch gevaar is.

7/ Uiteraard zullen er prijschommelingen ontstaan, maar voor een prijs onder 25 cent per liter zullen er weinig boeren zin hebben om op zondagochtend op te staan.

8/ Door de afschaf van quotum valt een grote last weg voor bedrijfsovernames.

9/ Naar arbeid toe is een familiebedrijf tot 1.200.000 mogelijk. Werken met personeel is alweer een gigantische stap voor een onderneming. Met een robot kunnen wel hogere jaarproducties worden gehaald.

10/ Een volledig vrij systeem zou nu totaal anders functioneren dan in de jaren '70. Ten eerste is het aantal landbouwers gigantisch gedaald en is de zuivelconsumptie gestegen. Het natuurlijk evenwicht tussen aanbod en vraag benadert veel meer de realiteit. In het verleden werd de landbouw door subsidies uit evenwicht gebracht aan de aanbodzijde. Dat is nu toch weer totaal anders dan toen. Kijk maar naar hoe de VLIF-reglementering alweer wordt

afgebouwd en hoe de mestwetgeving wordt uitgebouwd.

Enfin, zoals je merkt heb ik zo een beetje de argumentatie uit de Wervelkrant gevolgd. Ik ben natuurlijk geen econoom of helderziende, maar vanuit mijn overtuiging, gebaseerd op vrijheid van denken en doen, dwing ik mezelf het bovenstaande te geloven en mee te realiseren. Ondertussen ben ik uiteraard blij met de evoluties in de markt (prijsstijgingen) en als dat de voorbode mag zijn van een quotumvrije markt (waar we toch gevoelsmatig al naartoe aan het evolueren zijn: ik ken veel boeren die er geen rekening meer mee houden), dan verheug ik me op de komende jaren. Dan kunnen melkveehouders eindelijk ook weer op eigen kracht hun melkveestal of

-installatie financieren. Dat is niet meer dan gezond. De voorbije tien jaar was dat enkel mogelijk d.m.v. een grote spaarpot of een neventak

De babyboomers van '45-'50 zijn allemaal toe aan opvolging - en die is er heus niet bij elk van hen. M.a.w.: er zullen nog veel bedrijven stoppen. Wees dan blij dat de andere bedrijven kunnen groeien om dat op te vangen!

Het is niet de eerste keer dat Wervel in zijn bestaan met melk begaan is.

In de archieven zitten volgende uitgaven, weliswaar geschriften uit andere tijden en andere contexten, maar nog het lezen waard:

- *Elementen van een alternatief tegenover het landbouwbeleid, opgelegd door Gatt en EU. Toepassing op de melkveehouderij. Tussentijdse discussietekst in het kader van de petitie 'Ja, ik teken voor een landbouw met toekomst', Brussel 10-11 december 1993 (uitgeput)*

- *Melk uit eigen bodem, Brussel 1997 (nog verkrijgbaar)*

- *Productiebeheersing. Analyse, bestaande vormen in Vlaanderen, voorstellen voor concrete vormen (verslag studienamiddag), Brussel, 2004 (nog verkrijgbaar)*

STOP DE KOEHANDEL MET MELK. LANDBOUW KAN ANDERS !

Bijgestaan door Leila de Koe, het symbool van de campagne 'Stop de koehandel met melk!', wezen de vrijwilligers van Oxfam-Solidariteit tijdens een reeks festivals de feestvierders op de noodzaak om een ander landbouwbeleid te voeren.

Meer melk produceren, zo goedkoop mogelijk, met minder boerderijen... Het moet anders kunnen!

Het Europese melkbeleid staat vandaag ter discussie. Het komt neer op een debat tussen de voor- en tegenstanders van aanbodbeheersing: moeten de quota weg? Moet de prijs ondersteund worden? Moet de Europese productie competitief zijn op buitenlandse markten?

De antwoorden op deze vragen hebben gevolgen voor de boeren in Europa, maar ook voor de boeren in het Zuiden. Het afschaffen van de quota's betekent ongetwijfeld de verdere verdwijning van kleinere, niet-competitieve boerderijen in Europa. Maar ook in het Zuiden zullen de Europese melkoverschotten de uitbouw van de lokale productieketen blijven belemmeren.

Door de Europese dumpingpraktijken en door een gebrek aan een eigen landbouwbeleid, konden vele Afrikaanse landen niet in voldoende melk voor hun bevolking voorzien, ook al hebben die landen daarvoor het potentieel. Zelfs met de extra inkomsten door de recente prijsstijgingen kunnen ze hun productie niet opdrijven. Door het gebrek aan

investeringen en infrastructuur in de melkproductieketen, blijven de kleine boeren grotendeels van de markt uitgesloten.

De prijsstijging, die nog te weinig de boer ten goede komt, wettigt enig optimisme waar het gaat om de Europese producenten. Toch kan de huidige conjunctuur de voorgestelde liberalisering van de Europese melksector niet rechtvaardigen: die wordt vooral geleid door de drang naar een meer competitieve sector, ook op de buitenlandse markten. Het Europese melkpoeder zal Afrika dus blijven overspoelen. Het probleem van de melk belangt daarom iedereen aan.

Oxfam op tournee

Vandaar dat Oxfam probeert om de mensen over het probleem te laten nadenken. Op festivals zoals Rock Werchter, de Gentse Feesten, Sfinks, Dranouter en Pukkelpop, gaven al bijna 20.000 mensen aan hun oproep gehoor door de campagnepetitie te

ondertekenen. Met die handtekeningen probeert Oxfam druk uit te oefenen op het beleid, zodat de politici kiezen voor een ander landbouwbeleid.

Petitie

De petitie van Oxfam omvat drie eisen voor een ander landbouwbeleid:

- dat Europa ontwikkelingslanden toelaat landbouwproducten zoals melk af te scherpen.

- dat Europa een melkbeleid voert dat de melkproductie onder controle houdt om overschotten en dumping te vermijden, om eerlijke prijzen te garanderen en om het milieu te respecteren,

- dat het budget voor landbouw in de ontwikkelingssamenwerking verhoogt.

Met de petitie willen ze ook bijdragen tot de doelstellingen van de bredere campagne van Landbouw2015.

Meer info: www.oxfamsol.be/melk

Denk Globaal - Eet Lokaal

Sinds het voorjaar van 2006 startte Wervel met de campagne 'Denk globaal, Eet lokaal'. Het was nog in onverdachte CO2-tijden. Al Gore schuimde een half jaar later met zijn veredelde powerpoint-presentatie de wereld af. De bewustwording rond de opwarming van de aarde begon pas in de tweede helft van 2006 écht aan te zwellen.

In onze katern van september 2006 rafelden we de verschillende dimensies van 'Denk Globaal, Eet lokaal' uit: ecologisch, economisch, sociaal, cultureel. Wat eerder verscheen een laagdrempelige flyer, waarin vooral een nieuwe berekening van voedselkilometers het licht zag.

'Voedselkilometers'?

Tot onze niet geringe verbazing werd het km.kg-concept in diverse kringen opgepakt. Onder andere de pers was er niet vies van. CO2-bewustzijn is namelijk aan de orde van de dag. Nochtans gaat het ons om veel meer dan CO2 en voedselkilometers: zie onze eerste katern. In deze krant doen we 't nog eens over, maar in andere bewoordingen. De katern dient ter ondersteuning van de gezamenlijke campagne Landbouw2015. Ze kreeg een overdruk om breed te verspreiden. Wil je haar mee kenbaar maken, aarzel dan niet om het Wervelkantoor te contacteren!

De laatste maanden steekt een tegenwind op. Of laat ons zeggen: een gezond debat.

Wie de dagelijkse VILT-berichten (www.vilt.be) erop naleest, vindt heel wat nuanceringen, verschillende benaderings- en berekeningswijzen om kilometers en hun impact te berekenen. Ook in eigen Wervelkring leeft het besef dat het totaalplaatje niet zo simpel (te maken) is. Wervel werkte trouwens zelf mee aan www.voedselvoedafdruk.be

Het doet wat denken aan de politieke discussies over de ecotaks: is een fles water in plastic uiteindelijk niet beter voor het milieu dan water in glazen flessen? Of: zouden we niet beter kraantjeswater drinken en heel die flessenwinkel laten staan?

Om het bij de voedselkilometers te houden: in hoeverre moet bijvoorbeeld de voedingswaarde van een product in de berekeningen meegenomen worden?

Even een voorbeeld om de complexiteit van het probleem te schetsen... Het is voor iedereen evident dat een vliegtuig meer CO2-vervuilend is dan een schip. Een vrachtwagen die tomaten brengt vanuit Spanje, zou meer belastend zijn dan een wereldschip dat ananas aanvoert vanuit Brazilië. Een trein is beter dan een vrachtwagen. Het schip wordt graag als het properste vervoermiddel voorgesteld, maar wat doe je met de boude bewering dat de helft van de CO2-uitstoot in België van de scheepvaart zou komen? Dat heeft te maken met de vele oude schepen die in

onze binnenscheepvaart nog in gebruik zijn. Het is ook algemeen geweten dat de zeereuzen dikwijls onder dubieuze vlaggen varen. Zowel sociale als ecologische overwegingen zijn aan die maatschappijen niet besteed.

Schepen, ja, maar ten dienste van welk landbouwmodel staan ze, in Noord en in Zuid? Wie wordt er beter van? En laat de bestaande schepen en hun kapiteins maar eens aan een aantal ecologische normen onderworpen worden. CO2 is daar een deel van.

Nuttige websites:

- www.voedselvoetadruk.be
- www.keukenkokenkiezen.be
- www.observ.be
- www.wervel.be
- www.milieucentraal.nl

Veevoedergrondstoffen

Het laatste woord over het 'instrument' km.kg-concept is nog niet gezegd, precies omdat we in onze simpele berekeningen bewust niet alle mogelijke aspecten meepakken. Alvast één grote verdienste van dit middel is dat het de onzichtbaar gemaakte grote volumes zichtbaar maakt. Op de eerste plaats gaat het dan om de veevoedergrondstoffen die van de andere kant van de planeet worden aangesleept. Soja op kop. Zo komen we tot het verrassende resultaat dat zalm, gekweekt in Noorse aquacultuur, tot 2530 km.kg aantikt. Dat is het gevolg van de vismeelstromen vanuit Peru en de sojastromen uit Argentinië-Brazilië. Hetzelfde geldt voor de steak van een rund dat in de eigen regio gekweekt wordt, maar door het aangesleepte veevoeder 2352 km.kg oplevert. Het veevoeder verhaal behoort tot de corebusiness van Wervel. Het gaat dan ook om 37 miljoen ton soja die jaarlijks de EU worden binnengevaren. Ongeveer 50 miljoen ton veevoedergrondstoffen in totaal. Probeer dat eens in camiontermen te vatten! Hoeveel kilometer twintigtonners op de weg zou dat zijn?

Om Wervels 'Denk globaal, eet lokaal'-verhaal te kaderen, moet je vooral ons sojaverhaal meenemen. Daarom is voor beide campagnes de aangroeiende lijst van sojavrije zuivel en sojavrij vlees zo belangrijk. Misschien moet daar ook maar

participatieve Wervelstand op Wereldfeest. 20.000 deelnemers op 26 augustus in Bokrijk.

eens een lijst bijkomen van sojavrije eieren, want ook een (soja-)ei bevat veel kilometers, ook al legde de kip een ei in de eigen tuin.

Na twee jaar 'Denk globaal, eet lokaal' plannen we een evaluatie- en planningsdag voor de lopende campagne. Alle resultaten, vragen, twijfels, overwinningen worden die dag meegepakt.

Iedereen is welkom in de abdij van Averbode op zaterdag 27 oktober van 10u. tot 16(.30) uur. Kinderanimatie wordt voorzien. Iedereen die zich betrokken voelt bij het thema is welkom. Inlichtingen en inschrijving bij luc@wervel.be.

Vleeskilometers?

De Nederlanders zijn ook duchtig bezig met het thema (www.milieucentraal.nl). Uit de vele websites om bewuster te eten, citeren we er hier eentje. Daarin lezen we: "Voor het samenstellen van een klimaatvriendelijke maaltijd zijn er drie vuistregels:

- eet minder dierlijke producten (ook kaas en zuivel),
- koop bij voorkeur geen producten die vervoerd zijn met het vliegtuig, en
- vermijd groente en fruit uit de verwarmde kas.

Minder dierlijke producten kopen is eenvoudig toe te passen. Maar voor de overige twee vuistregels ontbreekt de nodige informatie in de winkel en bij de consument. Om het voor consumenten

mogelijk te maken om bij de boodschappen klimaatvriendelijke producten te herkennen, vindt Milieu Centraal dat teeltwijze en transportmiddel onderdeel zouden moeten zijn van de productinformatie."

Interessant is dat ze elders (in Nederland) de aardappel tot het meest ecologische product uitroepen, want het komt uit onze eigen, koude grond. Op voorwaarde natuurlijk dat het niet om gifpiepers gaat, waar onze Noorderburen in de jaren '90 terecht actie tegen voerden. De helft van de Nederlandse pesticiden werden in die jaren net in de aardappelteelt ingezet.

Minder dierlijke producten eten staat bij de Nederlandse onderzoekers voorop. Daarin herkennen de meeste Wervelaars zich ook, al blijft 'vlees ter sprake brengen' in vele kringen een heikel thema. Gelukkig besliste de Algemene Vergadering van voorjaar 2007 dat we hier nog duidelijker willen voor gaan. De gezamenlijke EVA-Wervelstudiedag van 17 november aanstaande, over de effecten van onze vleesconsumptie zit in die lijn.

Week van de Smaak

Vijf Wervelgroepen zijn aan de slag met het 'Denk globaal, eet lokaal'- en kilometerverhaal. Basisgroep Antwerpen staat met zijn kilometervreter op diverse

events. Groep Oost-Vlaanderen animeerde mee de Gentse Feesten. Groep Vlaams-Brabant zorgde voor picknick-manden op het Leuvens Wereldfeest. Groep Limburg was opvallend aanwezig op het grootschalige Wereldfeest van 26 augustus te Bokrijk. Groep Brussel bereidt, samen met Friends of the Earth, een grote actie voor op de autoloze zondag van 23 september. Je kan hen vinden aan de Beurs.

Van 16 tot 25 november loopt de tweede 'Week van de smaak'. De organisatoren vragen om het kind centraal te stellen. Kortrijk is dit jaar 'Stad van de Smaak'. Wervel heeft activiteiten in de Dobbelhoef te Schilde, alsook in Oostende met de plaatselijke Jeugherberg 'De Ploate' en het Marien Ecologisch Instituut vzw (www.marinecocoenter.be). We werken ook samen met universitaire ziekenhuizen en universitaire restaurants.

Je vindt meer nieuws in de brochure van de 'Week van de Smaak' of op hun website www.weekvandesmaak.be Wie aan die week nog wil meewerken, kan terecht bij katrien@wervel.be

Luc Vankrunkelsven

Vlees op het menu: een kwestie van smaak?

17 november 2007, Universiteit Gent

Een studiedag over vleesconsumptie, milieu en de derde wereld

Vegetarisch eten is niet enkel gezond en goed voor dierenwelzijn. Op deze studiedag krijg je van een aantal specialisten ter zake meer te horen over de relatie tussen vleesconsumptie, het milieu en sociale rechtvaardigheid.

09u00 - 09u30	Onthaal en registratie
09u30 - 10u00	Voeding en ethiek <small>Prof. Dr. J. Braeckman (Universiteit Gent)</small>
10u00 - 10u50	Het klimaat en je steak <small>Peter Tom Jones (klimaatwetenschapper)</small>
11u10 - 12u00	Onder de zee: de ecologische impact van visconsumptie <small>Dos Winkel (wereldbekend onderwaterfotograaf)</small>
12u00 - 13u00	Bio-vegetarische broodjeslunch
13u00 - 13u50	Food, feed en fuel. De wereldwijde impact van ons consumptiepatroon <small>Luc Vankrunkelsven & Patrick De Ceuster (Wervel)</small>
13u50 - 14u40	Kunstvlees als mogelijke oplossing? <small>Prof. Dr. Henk Haagsman (Universiteit Utrecht)</small>
15u00 - 16u15	Debat: Welke toekomst voor de vleesconsumptie? <small>BBLV, Rob Renaerts, Ignace Derod (Boerenbond), Tobias Leenaert (EVA)</small>

De studiedag gaat door in auditorium C van de Universiteit Gent, Blandijnberg 1. Studenten, werkoeken, leden van EVA of wervel betalen € 6, anderen betalen € 8. Lunch is optioneel aan € 6. Inschrijven kan via een mail naar info@vegetarisme.be, of telefonisch op 09/329.68.51. Je inschrijving is volledig wanneer je het juiste bedrag hebt overgeschreven op reknr: 523-0801101-53 op naam van EVA vzw.

Denk globaal, eet lokaal materiaal:

- frietflyer, september 2006.
- katern 'Denk globaal, eet lokaal', september 2006.
- katern 'Als wij meer lokaal eten, kunnen wij lokaal meer eten', september 2007.
- Actiefolder: 'Auto-suffisance: over het teveel aan vlees- en autogebruik en de overvloed van locale voeding', september 2007.
- boek 'Lokaal verweven landbouw. Uitdagingen voor samenleving en beleid in Noord en Zuid'
- banner 'Denk globaal, eet lokaal. Voor je het weet, ligt er 4000 km op je bord' (*)
- banner 'Dageraad over de akkers' (*)
- hennep-T-shirts met Wervellogo en slogan 'Denk globaal, Eet lokaal'.
- eetborden en soepkommen (**)

(*) kan ontleend worden.
(**) Momenteel zijn er 1000 borden verspreid en 500 soepkommen. Tegen 16 september worden er van elk weer 500 exemplaren geleverd. De borden kunnen gekocht of gehuurd worden.

Soja en co

Wervel streeft er al langer naar om de sojaproblematiek in diverse milieus aan te kaarten. Ook bij jongeren dus. Goed nieuws nu: in het voorjaar van 2007 is de educatieve website www.sojaconnectie.be online gegaan!

'De sojaconnectie' is een onderdeel van een gezamenlijk project van Wervel, PIME (Provinciaal Instituut voor Milieu-Educatie), FermLocal en Fetraf-Sul/Cut in Brazilië: 'Verder dan de soja'.

Met "Nooit bij stilgestaan dat we via ons dagelijks stukje vlees (of vis of sojaburger) een stukje Brazilië in huis halen?" opent het persbericht. Dat zou alvast een aantal jongeren nieuwsgierig kunnen maken. De site belooft "de sojaconnectie te onderzoeken en de weg te volgen van het eindproduct in België tot de sojaplant in Brazilië". Centraal staat immers de sojaconnectie: de gevolgen van en de alternatieven voor de grootschalige sojateelt. Korte filmpjes (sketches) laten de surfende jongere toe om de gevolgen van en de alternatieven voor de grootschalige sojateelt te ontdekken via vijf personages: Belgische jongere, Belgische boer, Braziliaanse ondernemer, Braziliaanse boer en Braziliaanse indiaan. Vijf aspecten dus van de sojarealiteit, vijf verhalen die bij jongeren hopelijk een gevoelige snaar zullen raken. De focus is in elk geval: de verbondenheid tussen onze leefwereld en die van de mensen in het Zuiden.

De website richt zich vooral tot jongeren en leerkrachten van de derde graad algemeen secundair onderwijs. Maar in 2008 wordt de site uitgebreid voor jongeren uit de derde graad van het technisch land- en tuinbouwonderwijs.

Nog even dit verzoek...

We hopen natuurlijk dat zoveel mogelijk jongeren en leerkrachten hun weg vinden naar deze website en zich via het sojaverhaal (nog meer) solidair voelen met de mensen in het Zuiden.

Daarom willen we je medewerking vragen om de site verder bekend te maken via alle mogelijke kanalen. Op kantoor kan je een digitale flyer aanvragen. Wens je de flyer in gedrukte vorm, heb je bijkomende vragen en/of wil je een uitgebreidere omschrijving, neem dan gerust contact op.

Jonge diëtisten in Foz do Iguaçu

Wervel staat sinds 2005 in contact met Noemi Weiss in het Braziliaanse Foz do Iguaçu. In het kader van een stadsprogramma en van het nationaal regeringsprogramma 'Fome Zero/Honger Nul' verzorgt zij dagelijks de maaltijden voor 35.000 kinderen in scholen en 5000 in crèches. Foz is omsingeld door immense sojavlaktes voor de wereldmarkt van veevoer en olie voor maag en motor. Noemi probeert soja te integreren in het menu van de plaatselijke bevolking, te beginnen met de kinderen. Meer info in het Wervelboek 'Kruisende schepen in de nacht. Soja over de oceaan'.

We deden een oproep bij vrijwilligers om bij Noemi in de leer te gaan. De pas afgestuurde diëtisten Sarah Timmers en Liesbeth Gielen gingen op deze vraag tot uitwisseling in. Augustus 2007 leefden en werkten ze mee in het project. Graag een bericht uit één van hun mails:

"Onze eerste indruk over de voedingsgewoonten in Brazilië is vooral de enorme eentonigheid. In bijna elke maaltijd worden dezelfde voedingsmiddelen verwerkt: zwarte bonen, rijst, polenta, tomaat en vlees. Dit vormt ook op de crèche de warme middagmaaltijd. Rond 16 uur wordt er vervolgens zwarte bonensoep

geserveerd met opnieuw dezelfde ingrediënten. Er wordt ook veel te weinig fruit gegeten en weinig groenten (enkel wortel, tomaat en bonen), waardoor er volgens ons vooral een gevaar is voor een tekort aan sommige vitaminen en mineralen. We zijn gisteren het drielandpunt (Brazilië-Paraguay-Argentinië) gaan bezoeken en hebben ook even wat gewinkeld in Argentinië. Het viel ons op dat er een veel grotere variëteit aan groenten en fruit ter beschikking is dan wel in Brazilië. Waarschijnlijk kan men in Brazilië door de enorme productie van soja niet veel anders telen. Maar we vragen ons ook af of de mensen er wel voor open staan om andere voedingsmiddelen in hun eetgewoonten te introduceren. Een ander probleem is hier de grote consumptie van gesuikerde producten. We zijn enorm geschrokken van het aantal mensen met overgewicht en zelfs obesitas. Het lijkt ons dan ook heel belangrijk om de mensen aan te leren wat gezonde voeding inhoudt. De winkels liggen hier vol met snoepgoed, wat het voor de mensen moeilijk maakt om voor gezonde producten te kiezen. Het aanbod aan groenten en fruit is zo beperkt. We ondervinden dat de mensen niet zoveel producten op basis van soja gebruiken en dat ook nog niet als een basisvoedingsmiddel zien. Hopelijk krijgen we wat meer inzicht over het aanbod van sojaproducten bij het bezoeken van de sojaproductent."

Dageraad over de akkers

Soja anders

Luc Vankrunkelsven

In het kader van de uitwisseling Brazilië-Vlaanderen rond het sojathema wordt op zondag 16 september op het Fontainasplein en in het instituut Anneessens-Funck het nieuwe Wervelboek gelanceerd:

'Dageraad over de akkers. Soja anders.' Van het boek "Kruisende schepen in de nacht. Soja over de Oceaan" werden meer dan 850 exemplaren verspreid. Nu verschijnt 'Dageraad over de akkers. Soja anders'. Een vervolg – maar anders. Want het vertelt het verhaal van de zoektocht naar de alternatieven, zowel hier als in het Zuiden.

De lancering van het boek gebeurt op 16 september, de Dag van de Landbouw. U bent van harte welkom vanaf 12 u.!

Het programma ziet er als volgt uit: 14 uur: inspringtheater met Stichting Boerengroep (Universiteit Wageningen), gebaseerd op het gedachtegoed van de Braziliaanse regisseur Augusto Boal (pionier van het 'theater van de onderdrukten') en vanuit de ideeën in het nieuwe boek.

Aansluitend: overhandiging eerste exemplaar van het boek aan Minister-President/Minister van Landbouw Kris Peeters, Europarlementslid Bart Staes, Roland Vaxelaire, directeur van Carrefour, Dries Geysels, voorzitter van JNM (Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubehoud)

Locatie: Groot Eiland, Fontainasplein en Instituut Anneessens-Funck, Anspachlaan 189 – 1000 Brussel.

De boeken

Kruisende schepen in de nacht. Soja over de oceaan. 272 pp.; 14,50 euro
Dageraad over de akkers. Soja anders. 304 pp.; 15 euro

Koe 80 heeft een probleem. Boer, consument, agro-industrie. Het nieuwe boek van Dirk Barrez. 256 pp.; 19 euro. Telkens exclusief verzendkosten.

Inderdaad, Wervel is één van de mede-uitgevers van 'Koe 80 heeft een probleem'. Wie 'Dageraad over de akkers' en 'Koe 80' tegelijk bestelt, ontvangt ze bij Wervel aan 30 euro, exclusief verzendkosten.

Voedselhulp

The New York Times meldt: 'Eén van 's werelds grootste hulporganisaties, het Amerikaanse Care, weigert 45 miljoen dollar aan voedselhulp van de Amerikaanse regering. De manier waarop de hulp wordt georganiseerd spekt de VS-landbouwindustrie en houdt de Afrikanen voor wie de hulp is bedoeld arm, stelt Care.' Care boycot zo het controversiële maar al jarenlang toegepaste Amerikaanse beleid om binnenlandse voedseloverschotten in derdewereldlanden lokaal te verkopen. 'Onze ngo's zijn kritiekloze onderaannemers van de regering geworden', klinkt het.

'De Keniaanse boer Walter Otieno is één van hen. Otieno kon met hulp van Care zonnebloemen kweken en de oogst verkopen aan een lokale olieraffinaderij. Die koopt jaarlijks echter ook tonnen Amerikaanse sojaolie op. Het betreft overschotten van een Amerikaanse sojagigant, door de overheid opgekocht als ontwikkelingshulp en verscheept naar Kenia, waar Amerikaanse ngo's dus genoodzaakt zijn ze op de lokale markt te verkopen. Omdat sojaolie een concurrentieproduct is voor Otieno's zonnebloemolie, en omdat de Amerikaanse olie in grote hoeveelheden en goedkoop kan worden aangekocht, blijft de kleine onderneming van Otieno zeer kwetsbaar en in het beste geval ter plaatse trappelen.'

ADVERTENTIE

Natuurzuivere kleding
voor dames, heren en kinderen

Open: donderdag, vrijdag en zaterdag
Van 10 u tot 18 u

Beeldhouwersstraat 46
2000 Antwerpen Zuid
Tel: 03-237 86 03
mandragora@yucm.be
www.bloggen.be/mandragora

Voedseltransport: een complexere materie dan... ?

Het idee van minder voedselkilometers schijnt logisch: koop gewoon producten die de kortst mogelijke afstand afleggen tussen boerderij en bord. Maar net nu het enthousiasme van de consument toeneemt om het mes te zetten in de voedselkilometers, komen enkele deskundigen waarschuwen dat een simplistische kijk op dit onderwerp mogelijk meer schade brengt dan heil. Zij dringen er bij politici op aan om niet blindelings in te gaan op de campagne rond de formule 'Koop alleen lokaal', die nadelige gevolgen zou kunnen hebben voor veel arme Afrikaanse voedselproducenten.

ADVERTENTIE

LUKEMIEKE
Vegetarisch

Restaurant - Traiteur

Vlamingenstraat 55
3000 Leuven
Tel.: 016/22.97.05
Fax: 016/22.43.63

Open elke werkdag
van 12.00-14.00u en 18.00-20.30u

Agroforestry

Boeren in drie dimensies

Een 15-tal jaren geleden heb ik eens een akker van dichtbij bekeken. Het ging om een maisperceel (in monocultuur zoals dat toen nog ging) van 1,3 ha. Aan de straatzijde was een natte plek, de achterzijde grensde aan een bos en was ook behoorlijk nat. Ik heb toen, via het wegen van maïskolven, eens een berekening gemaakt van de opbrengstverminderingen door de natte plekken en de bosrand en ik kwam op een jaarlijks verlies van 8%.

Ongetwijfeld heb ik verkeerd gemeten of gerekend, maar al is het verlies 3 à 4%, dan is het op een loopbaan van 45 jaar toch interessant om te kijken of je via allerlei maatregelen het verlies niet een paar procent kunt verminderen. Elke winter de natte hoeken met een voor afsluiten, de natte plekken bedekken, er gewassen opzetten die veel water wegnemen (rapen?) of knotwilgen langs de kant zetten om veel water via verdamping weg te krijgen? Met die knotwilgen heb je ook nog het voordeel dat ze als windscherm functioneren met opbrengstverhogingen als gevolg: gras-klover 24%, zomertarwe 12%, gerst 21% [zie studie van Terrasson en Tendron].

De stap naar agroforestry is dan weer niet meer veraf. Eigenlijk kun je zeggen dat gangbare landbouwers heel 'één-dimensionaal' boeren. Met biologische landbouw komt daar een dimensie bij, nl. de bodem, wat zich daarin afspeelt en de invloed daarvan op de gewassen. Bij microklimaatbeheersing en agroforestry komt daar nog een derde dimensie bij: de bovengrondse omgeving van de gewassen. Misschien ligt juist in die derde dimensie wel de motor om de Belgische landbouw eindelijk eens wezenlijk te laten groeien. En kan ook de historische vergissing van "het landbouwbeleid" om zich enkel te richten op financieel gezonde bedrijven voor omschakeling naar bio, rechtgezet worden.

Volgende aflevering: bosvarkens, de vierde dimensie?

Guy Houben, Herk-de-Stad.

Bedankt, Guy, voor je bijdrage. Je zou inderdaad kunnen zeggen dat biologische agroforestrysystemen in drie dimensies werken, maar het label "biologisch" is niet vereist, noch voldoende om de bodem weer gezond te maken.

Je kan ook ingrijpende maatregelen nemen in die tweede dimensie zonder label, zoals we konden vaststellen tijdens de laatste Wervelreis (2006) in Bretagne, waar gangbare landbouwers met bijvoorbeeld de BRF-techniek (oppervlakkige inwerking van verse houtsnippers) het bodemleven stimuleerden, met betere ziekteresistentie tot gevolg. Hun visie was om langzaam maar zeker uit de 'chemie' te stappen. Zo bleken bijvoorbeeld herbiciden in de tarweteelt al niet meer nodig. De volgende stappen zouden dan zijn: een verminderde kunstmestinput, rustieker en resistenter zaad en geen insecticiden. En op termijn natuurlijk wel biologisch. Toch wil ik op de tweede dimensie dadelijk wat dieper ingaan.

Daarnaast is ook het meeste onderzoek inzake de derde dimensie (agroforestry en klimaatbeheersing) in de gematigde streken gericht op gangbare landbouwpraktijken. Dat neemt niet weg dat bij agroforestry een aantal technieken zoals geïntegreerde bestrijding beter kunnen worden toegepast dan in monocultuur. In de bomenrijen kunnen tussen de bomen bijvoorbeeld waardplanten gezet worden die specifiek predatoren aantrekken om de schadelijke organismen onder controle te houden.

10% biolandbouw in 2010?

Over al dan niet biologisch boeren: ik denk dat het label veel boeren (ten onrechte) afschrikt, omdat het te vaak "negatief" wordt geformuleerd, nl. dat je geen kunstmest en geen pesticiden meer mag gebruiken. Dat daaraan geen behoefte is, wanneer je de gezondheid van het bodemleven vooropstelt, is helaas voor velen nog niet duidelijk. De gedachte dat N-P-K (stikstof, fosfor en kalium) de belangrijkste nutriënten zijn en dat die onder wateroplosbare vorm moeten toegevoegd worden is zeer stevig verankerd. Want dat is wat de grondlegger van de gangbare landbouwchemie, Justus von Liebig, in 1842 voorschreef. Als uitvinder en verkoper, hielp de 'vader van de kunstmestindustrie' de wet van het minimum

populariseren. Die houdt in dat planten niet zullen groeien als één van de drie elementen (N-P-K) onvoldoende aanwezig zijn. Dat werd later door de kunstmestindustrie gesimplificeerd tot: 'Alleen N-P-K is belangrijk.' Justus von Liebig gaf op het eind van zijn leven wel toe dat hij de zaken wat te simpel had voorgesteld: 'Ik had gezondigd tegen de wijsheid van de Schepper. Ik wou mijn werk verbeteren en geloofde, in mijn blindheid, dat een link was vergeten in de wonderlijke keten van wetten die het leven op het aardoppervlak vasthouden en altijd vernieuwen, een link die ik, zwakke en machteloze worm, zou moeten aanbieden.' (citaat uit Encyclopedia Britannica, 1899, verwijderd uit latere edities)

Rotsmeel en remineralisatie: een vergeten schakel?

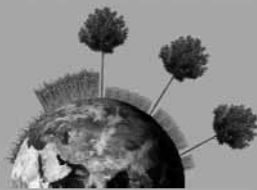
In 1893 publiceerde de Duitser Julius Hensel, een boek getiteld "Bread from Stones", dat zeer scherp inging tegen de simplificaties van Justus von Liebig. Hensel ontdekte op eerder toevallige manier de waarde van rotsmeel: als molenaar zag hij stukjes van zijn maalstenen afbrokkelen en hij gooide die in zijn tuin. De resultaten verbaasden hem. Hij herhaalde het experiment en diende het rotsmeel toe aan zijn appelbomen, die voordien wormstekige, gestipte en gevlekte appels hadden geproduceerd. Hij zag dat de appels volledig gaaf waren en niet door wormen aangevreten. Na verdere experimenten, stelde hij vast dat rotsmeeltoediening meer en grotere gewassen voortbracht, met een rijkere smaak en betere voedingswaarde. Bovendien waren de gewassen meer bestand tegen ziekte, insecten en schimmels, maar ook tegen droogte en vrieskou. Zo bleven ze langer vers en leden minder transportschade. Daarnaast verminderde de bodemerrosie gevoelig en bleef het rotsmeel jaren actief want het spoelde niet mee met het bodemwater. Bij chemische analyse blijkt dat rotsmeel enorm veel verschillende soorten mineralen bevat, en wel in de juiste proporties voor gewasgroei.

Leve het onafhankelijke onderzoek!

De huidige biologische kennis bevestigt dat voor optimale plantengroei meer dan 90

Rendement verhogen EN het milieu verbeteren kan tegelijkertijd!

met

koolzaad, hennep, agroforestry

Samenwerken aan duurzame (land)bouw

kaft nieuwe brochure agroforestry

verschillende soorten mineralen in de bodem aanwezig moeten zijn, in de juiste proporties. Tekorten aan verschillende van die mineralen werden onderzocht; dat onderzoek wees uit dat ziektegevoeligheid

verhoogd was. Het bodemvoedselweb is de verzameling organismen in de bodem die al die mineralen in plantopneembare vorm beschikbaar stelt en zich voedt met de suikers die via de wortels uitgescheiden worden door de gewassen. Maar het bodemvoedselweb heeft ook organische materie nodig en de aanwezigheid van al die mineralen (zij het soms in minieme hoeveelheden). Schimmels spelen hier een zeer belangrijke rol in, waarover meer in een volgend artikel. Jammer genoeg hebben onafhankelijke pioniers zoals Julius Hensel, die de remineralisatie van onze aardbol bepleiten, af te rekenen met de kunstmestindustrie. Die industrie heeft enerzijds gezorgd voor een versneld verdwijnen van organische stof, bodemleven en mineralen uit onze bodems en anderzijds zal er geen markt meer zijn voor haar kunstmest, eenmaal de onafhankelijke experimenteerder de voordelen van rotsmeel en het bodemleven heeft ontdekt. Bovendien is kunstmest onmogelijk zonder fossiele brandstoffen. En ook die raken op.

Jeroen Watté

Nieuws: studiedag agroforestry op 19 oktober in Brussel

Na overleg met het kabinet van voormalig minister van Landbouw Leterme in 2005, belofde het kabinet om de belanghebbenden eens rond de tafel te brengen rond agroforestry.

Waarvan akte:

op 19 oktober 2007 organiseert het Departement Landbouw & Visserij i.s.m. Wervel vzw een studiedag over agroforestry.

Alvast op het programma:

twee experts uit Frankrijk die zowel onderzoek als praktijk van agroforestry in Frankrijk komen toelichten.

U wordt in De Schelp van het Vlaams Parlement (Hertogstraat, Brussel) verwacht!

Word zijn beschermengel

Broederlijk Delen
omdat het zuiden plannen heeft

LEEF VOORT IN DE PLANNEN VAN HET ZUIDEN VIA EEN GIFT IN UW LAATSTE WIL

Beste,

U wil blijvende resultaten. Daarom steunt Broederlijk Delen alleen de eigen plannen van groepen mensen in het Zuiden. Want alleen die eigen plannen zijn aangepast en gedragen. Alleen dat zorgt voor een blijvend resultaat.

Uw steun vandaag is daarvoor erg welkom. Maar onze typische werkwijze vraagt een volgehouden inspanning. Met een gift in uw laatste wil zorgt u dat we ook morgen de eigen plannen van het Zuiden steunen. Zo maken we af, wat op één mensenleven een te grote inspanning vraagt. Vraag vandaag nog vrijblijvend onze infomap.

Hand
10

Ja, ik wens - vrijblijvend en vertrouwelijk - een infomap over de mogelijkheid om via een testament een toekomst te geven aan de eigen plannen van het Zuiden.

naam: .....

straat en nr.: .....

postcode: ..... gemeente: .....

telefoon: ____ / ____ . ____ . ____

Stuur naar Luc Claessens, directeur Broederlijk Delen, Huidevettersstraat 165, 1000 Brussel (of bel naar 02.502.57.00)

Energiegewassen

Op 9 juni organiseerde Wervel samen met de provincie Oost-Vlaanderen een studiedag over het thema 'Landbouw en energiegewassen'. Aanleiding voor deze studiedag was de groeiende belangstelling voor het thema. Daarvan getuigen de vele mediaberichten rond de opkomst van energiegewassen en het voornemen van de Europese Unie om tegen 2010 en 2020 respectievelijk 5,75 % en 10 % van het fossiele brandstofverbruik te vervangen door biobrandstoffen.

Binnen Wervel werd dit voorjaar dan ook een themagroep 'Landbouw en energie' opgericht, die de invulling van deze studiedag op zich heeft genomen en voorheen ook al het dossier 'Europa wil energiegewassen. Onze Vlaamse boeren ook?' had uitgebracht (zie Wervelkrant van maart 2007).

Op het programma stonden sprekers die verschillende instanties vertegenwoordigden: Wervel, ILVO, VITO, Biogas-E en provincie Oost-Vlaanderen. Een panelgesprek vormde het orgelpunt van de dag. In wat volgt zijn de uiteenzettingen en de standpunten van de sprekers niet per se het standpunt van Wervel. Deze dag staat dan ook in het kader van een wereldwijd debat, met conflicterende belangen, bijvoorbeeld tussen de maag en de motor. Wie dat debat mee verder wil voeren en wie wil meewerken, is welkom in de themagroep 'energiegewassen'.

Hieronder vatten we kort de opvallendste feiten en conclusies voor u samen, per spreker.

Inleiding energiegewassen (Jasper Wouters, Wervel vzw)

In 2002 bedroeg het aandeel van hernieuwbare energie in het totale energieverbruik in de EU slechts 5,5 %, waarvan meer dan de helft (66 %) ingenomen door biomassa. Daarom zal de EU tegen 2013 voor tweederde van haar energiebevoorrading afhankelijk zijn van import buiten de EU, indien die cijfers niet veranderen. Deze politiek-economische achtergrond verklaart mede waarom de Europese Commissie streeft naar een groter aandeel hernieuwbare energie (12 % tegen 2010). Dat is het kader waarbinnen we de

toename van het areaal aan energiegewassen moeten plaatsen. Het recente FAO-rapport 'Sustainable Bioenergy: A Framework for Decision Makers' (april 2007) en vele andere bronnen en instanties wijzen echter op een groot aantal problemen die gepaard gaan met de grootschalige teelt van energiegewassen. Eén van deze problemen is de recente stijging van voedselprijzen die reeds lange tijd voorspeld was. Op zich is het voor Wervel prima dat de prijzen voor boer en boerin éindelijk weer stijgen, zodat ze niet alleen kostendekkend zijn, maar ook dat de producent loon naar werken krijgt. Volgens de FAO zullen de armste consumenten hier zwaar onder lijden en zal de meerprijs ook niet in evenredige mate terecht komen bij wie hij behoort te komen: de producent van de landbouwgewassen.

Productie van biobrandstoffen uit koolzaad (Stijn Windey, ILVO)

In de periode 2000-2006 is het areaal aan koolzaad in België flink toegenomen: van zo'n 5000 ha tot iets minder dan 10.000. In de EU van de 27 lidstaten is het areaal gestegen van 4,16 miljoen hectare in 2003 tot 6 miljoen ha in 2007. De koolzaadteelt wint ten gevolge van de energiecrisis duidelijk aan populariteit. Wanneer we kijken

naar het potentieel van koolzaad, dan zien we dat we met 10000 ha (opbrengst van ca. 3,5 ton/ha) 12.500 000 liter PPO kunnen produceren. Hiermee kunnen naar schatting 12.000 auto's of 560 vrachtwagens een jaar lang rondrijden. Dat is weinig in vergelijking met de landoppervlakte die ingenomen wordt.

Mogelijkheden van vergisting voor productie van biogas (Bruno Mattheeuws, Biogas-E)

De vzw Biogas-E streeft naar een maximale benutting van het biogaspotentieel in Vlaanderen en daarom worden verschillende initiatieven m.b.t. anaërobie vergisting begeleid. Opvallend is dat de biogas-opbrengst erg verschillend is naargelang de inputstroom. Mest levert gemiddeld 30 ton m³/gas per ton vers materiaal. Bij energiegewassen varieert het van 100 tot 200 m³/gas per ton inputmateriaal. De hoogste opbrengsten vinden we bij afvalproducten zoals vet van slachthuizen, glycerine, bakafval, ... Die opbrengsten kunnen oplopen van 500 tot zelfs 800 m³ gas per ton inputmateriaal. Momenteel zijn in Vlaanderen 11 vergistinginstallaties in werking die een gezamenlijk vermogen van 12,26 MWe leveren, ongeveer het energieverbruik van 25.000 gezinnen.

sprekers op de studiedag Landbouw en energiegewassen in Gent

Energiewinning uit houtige landschapselementen (Luc Vande Ryse, Interreg project 'Boeren bouwen aan het landschap')

Het gebruik van houtige landschapselementen als hernieuwbare energiebronnen is een eeuwenoud gebruik, al zijn nu de technieken voor energieopwekking gemoderniseerd. De verbrandingswaarde van loofhout bedraagt gemiddeld 15 MJ/kg DS. Een knotwilg bv. levert ongeveer 30 kg DS per jaar. Met de houtsnippers kunnen automatische verwarmingsinstallaties en wervelbedcentrales voor opwekking van elektriciteit aangedreven worden. In

Vlaanderen maken reeds enkele serrebedrijven gebruik van deze technieken. Het is voor een bedrijf echter economisch moeilijk haalbaar om alleen in te staan voor de verwerking van het hout tot houtsnippers. De aankoop van een verwerkingsinstallatie door een coöperatieve kan hier soelaas brengen.

Tweede generatie biobrandstoffen (Luc Pelkmans, VITO)

De tweede generatie biobrandstoffen worden opgewekt uit ligno-celluloserijke materialen. Enerzijds worden daarvoor energiegewassen aangewend (korte-

omloophout, snelgroeïende grassen, energiemaïs, residuen van landbouwgewassen,...) en anderzijds organisch-biologische reststromen (houtafval van bosbouw en houtverwerkende nijverheid, groenafval van particulieren,...). Vier brandstoftoepassingen zijn mogelijk: diesel (bv. Fischer-Tropschdiesel), benzine (ethanol van ligno-cellulose), aardgas (SNG) en brandstofcellen (bio-H₂). Deze tweede-generatiebiobrandstoffen is voornamelijk duurder dan fossiele brandstoffen en eerste-generatiebiobrandstoffen. De komende 10 jaar zullen de toepassingen vooral beperkt blijven tot onderzoek en demonstratieprojecten.

Jasper Wouters

Actueel

Vergeeten 'landrassen': een kans tot duurzame landbouw voor de creatieve boer

Astrid Vanbiervliet deed stage bij Wervel voor haar landbouwopleiding. Haar eindwerk aan de KaHo Sint-Lieven (Sint-Niklaas) stond in het teken van boerenzaden. Hieronder haar conclusies die nuttig kunnen zijn voor de werkgroep eigen zaadteelt en allen die begaan zijn met de hoognodige zaadautonomie.

Sinds 12000 jaar, het tijdstip waarop verschillende volkeren sedentair begonnen te leven, worden planten en dieren ingeschakeld ten dienste van de mens. De wilde variant van tarwe werd zo'n 10.000 jaar geleden gedomesticeerd in het Midden-Oosten en in Afrika. Triticum aestivum of baktarwe ontstond slechts 2000 jaar later, na verschillende kruisingen en mutaties. Verder pasten boeren een plant- en aarselectie toe. De selectie en uitwisseling van zaaizaad had tot gevolg dat geleidelijk streekgebonden variëteiten werden verbouwd, de zogenaamde landrassen. Deze landrassen kleurden de Belgische velden tot het einde van de 19e eeuw, om dan stilaan plaats te maken voor hoogproductieve hybriden, geselecteerd op gluten. Een ontwikkeling mét drastische gevolgen!

Een eerste nadeel van de eenzijdige selectie die op baktarwe werd toegepast, is de afname van de voedingskwaliteit. Sinds het begin van de 21e eeuw is de aanwezigheid

van gluten, die de bakkwaliteit bepalen, een selectie criterium voor baktarwe. Maar kwaliteit is heel subjectief. Het is duidelijk dat de bakkwaliteit niet de inhoud of de nutritionele waarde van de tarwekorrel beoordeelt en dus de voedingskwaliteit van het brood niet garandeert. Kwaliteit staat als het ware gelijk aan (aanwezigheid van) gluten en dus broodvolume. De voedingswaarde van brood komt daardoor in het gedrang. Er wordt enkel rekening gehouden met de verwerkbaarheid van de tarwekorrel (maalkwaliteit) en van het meel (bakkwaliteit). De kwaliteit is afgestemd op de industriële verwerking, waar uniformiteit en technische aspecten op de eerste plaats komen.

Het tweede grote nadeel van de hybriden is de afhankelijkheid van landbouwchemicaliën. Landrassen werden onder natuurlijke omstandigheden, in hun lokale omgeving, geselecteerd en vermeerderd. Dankzij hun sterk ontwikkelde wortels, hun grote heterogeniteit en hun grote concurrentiekracht t.o.v. onkruid, waren ze goed aangepast aan de lokale omstandigheden en konden ze op zelfstandige wijze groeien. Vanaf WOII werden de planten veredeld met het oog op een uniforme omgeving van kunstmeststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. De landrassen hebben plaats gemaakt voor universele variëteiten die in alle omstandigheden kunnen groeien, mits

landbouwchemicaliën worden ingeschakeld. Een antwoord daarop is 'innoveren' – met oude tarwevariëteiten. Boer-bakkers kunnen hun oogst verwerken tot een volwaardig eindproduct: een echt boerenbrood met streekgebonden aroma's. Oude tarwevariëteiten zorgen niet enkel voor meer smaak, maar geven het brood weer meer voedingswaarde. Dat houdt in: minder gluten en meer vitamines, mineralen, sporenelementen, aminozuren en vezels. Deze broden, met hoge voedingskwaliteiten, kunnen lokaal afgezet worden tegen een eerlijke prijs, zowel voor de consument als voor de boer.

Naast deze voedingsaspecten is er ook de zorg voor het milieu. Door hun streekgebonden karakter kunnen zulke variëteiten milieuvriendelijk groeien, zonder landbouwchemicaliën. Verwerking van oude tarwevariëteiten tot brood op de boerderij past perfect in de gedachte van duurzame landbouw: het is sociaal, economisch en ecologisch verantwoord.

Het principe van de zogenaamde biologische boer-bakkers die oude tarwevariëteiten verwerken tot boerenbrood, wordt reeds succesvol in Frankrijk toegepast. Voor meer info: www.semencespaysannes.org. In Vlaanderen hebben we de boer-bakker Patrick Ruyschaert, waar Wervel 6 oktober zijn visiedag houdt. Astrid Van Biervliet

Duurzame landbouwtechnieken in Noord-Spanje

De voorbije julimaand brachten een aantal vrijwilligers van de basisgroep Antwerpen samen hun vakantie door in Noord-Spanje. De reis wou niet focussen op de lokale landbouw. Onze betrokkenheid bij Wervel en ook professionele betrokkenheid maakten het echter moeilijk om er geen aandacht aan te besteden.

Op deze eerste dag troffen we verschillende percelen aan waar men kiwi's (*Actinidia chinensis*) verbouwde. Het systeem leek wel een beetje op een wijngaard met het verschil dat de uitlopers van de kiwi's vanaf een bepaalde hoogte (ongeveer 2 meter) horizontaal werden geleid. Zo ontstond een natuurlijke dakconstructie waaraan je de kiwi's duidelijk zag hangen. De eerste 'kiwigaarden'? 's Morgens bij het ontbijt werden die kiwi's dan ook gretig geconsumeerd.

Later ontdekten we in de heuvels, tussen de extensieve uitgebate weiden met vooral veel venkel aan de rand, enkele maisakertjes. Op zich niets opvallends, maar al snel kregen we in de gaten dat het hier niet om een monocultuur maar om mengcultuur ging. Elk maisplantje (*Zea mays*) was aan zijn basis verbreed met een boon. De lokale boeren maakten gebruik van de verschillende symbiotische effecten. De relatie tussen de wortelknobbelbacteriën en de vlinderbloemigen is alom bekend. Een mooi compromis: nitraat in ruil voor koolhydraten. De vruchtbaar geworden

bodem gaf genoeg voeding aan de maïs om vervolgens zelf in zijn bladgroenkorrels aan fotosynthese te doen. Dankbaar gaf de maïs zijn stevige stengel ter beschikking aan de boon zodat die zich al windend een plaatsje in de zon kon zoeken om op gepaste hoogte zijn peulvruchten te laten rijpen. Over efficiënt gebruik van de bodem gesproken! Aan de perceelsranden waren pompoenen en courgettes geplant. Zij waren verankerd in de vruchtbare bodem maar konden dan in de minder vruchtbare perceelsranden de bladeren laten rusten om op deze plekken met behulp van de zon aan fotosynthese te doen.

Enkele dagen later bezochten we het dorpje Nobales, bekend om de alomtegenwoordige citroengeur. Opvallend was dat de citroenvrucht (*Citrus medica*, syn. *Citrus limon*) in allerlei leeftijdsstadia aanwezig was op de plant. Het hele jaar kan er geoogst worden. Bij de sinaasappel zijn er slechts twee oogst-periodes: het voorjaar (maart/april) en het najaar (november). Niet voor niets dat de Sint in december vruchten appelsienen en mandarijnen uit Spanje aansleep! Toch wel indrukwekkend hoe één teelt van een vergeten dorp een toeristische attractie kan maken. Hebben we nog zoiets gelijkaardigs in Vlaanderen?

Daarna trokken we verder richting Galicische kust door een landschap, golvend van de eucalyptusbossen. In een vrij jong stadium is eucalyptus goed lichtdoorlatend. Daarom leek het ons misschien wel een

boom die meer dan geschikt is om te fungeren in agroforestry. Onze vondst was klaarblijkelijk nog niet zo slecht. Enkele kilometer voor Santiago stuurde een herder zijn schapen met zorg tussen deze bomen door om de opschietende vegetatie een kopje kleiner te maken. Deze streek staat ook bekend voor zijn zachte schapenkaas. Een mooi voorbeeldje van hoe een beboste streek kan uitpakken met regionale dierlijke producten.

Nog een oude en milieuvriendelijke methode om graan te laten drogen zijn de zogenaamde horreos. Dat zijn smalle, lange schuurtjes (bv. 5 bij 1m) om maïskolven, tarwe, enz. met minimale energiekosten te drogen. De horreos zijn voorzien van lange smalle gaten waar geen korrel door kan, maar waar de altijd aanwezige wind uiteindelijk de korrel kurkdroog laat rusten. In Muros bezochten we de plaatselijke boerenmarkt. Het bulkte er van de citrusvruchten en van tal van lokale specialiteiten. Tussen de hopen losse tomaten ontdekten we een bakje trostomaten, gelabeld: 'Flandria-tomaten'. Verder vermeldde het Flandria-label: 'Milieuvriendelijke teelt uit Vlaanderen'. Surrealistisch, in dit tegen de rots hangend dorpje van een duizendtal inwoners langs de Atlantische oceaan. Wijselijk kozen we voor 2 kg losse (zongerijpte) Spaanse tomaten. De Flandria-tomaten lieten we liggen voor...de andere toeristen?

Koen Vandekeybus, basisgroep Antwerpen

Lezershoek

De melkautomaat : ik heb twee bezwaren. Ten eerste. Is het echt ecologisch en economisch verantwoord om zo'n elektrisch-elektronische installatie bij een afgelegen boerderij te zetten, waar collega's-boeren hun producten aanvoeren en waar consumenten van heinde en verre met de auto komen aanrijden voor een litertje melk 'recht van de koe', een doosje aardbeien 's morgens vers geplukt' of tien kilo aardappelen 'direct van de boer'?

Ten tweede. Ik lees dat er contact ontstaat met de landbouw, wat zeker voor kinderen heel aantrekkelijk is. Ik vrees dat er misschien wel een zeker contact is met de landbouw, maar niet met de landbouwers

(m/v). En ik vrees dat het voor kinderen dus alleen aantrekkelijk zal zijn muntstukjes of kredietkaartjes in de gleufjes te steken en op de juiste cijfertjes te drukken voor de begeerde productjes. Morgen doen ze hetzelfde aan de frisdrankautomaat op school. Consumentisme!

Let wel: ik begrijp de boeren en boerinnen wel die zo'n automaat installeren. De tijd is voorbij dat de burenen met een kannetje een liter of zelfs maar een pint melk kwamen halen op het moment dat de koeien gemolken werden. Toch vind ik een hoevewinkel, een boerenmarkt, een boerenwinkel (waar verschillende boeren

leveren) en voedselteams sympathieker. Beste mensen van de Wervelkrant, Op gevaar af als ouderwets te worden afgewezen/ bestempeld/ de deur te worden gewezen – ik ben inderdaad al een dagje ouder – wil ik toch even reageren op het artikel over de melkautomaat in jullie vorig nummer. In de laatste alinea ervan lees ik trouwens dat je er ook al terecht kunt voor aardappelen, eieren, aardbeien, brood en zuivel van een collega-boer. Met een 'enzovoort' en drie puntjes: nog veel meer dus, tot je een volautomatische 24/7-uurswinkel krijgt.

J. Verbeeck, Aalst

Voor uw boekenplank?

Een christelijk inspiratieboek voor eco-spiritualiteit

Het christendom is niet de 'kampioen' van de milieuzorg. Daarvoor dacht het – zeker tot voor kort – te antropocentrisch. Maar er is blijkbaar een bezorgdheid aan het groeien.

Daarvan getuigt het boek, verzorgd vanuit het Netwerk voor Rechtvaardigheid & Vrede, dat de krachten bundelt van een aantal christelijke, resp. katholieke vzw's. Het wil aanzetten tot ecologisch en rechtvaardig handelen en meteen ook heel concreet tips en ideeën geven voor de praktijk.

Het boek begint met een duiding vanuit de Bijbel en het Handvest van de Aarde (of 'Earth Charter'). Dat laatste is hier nog niet goed bekend. Het gaat om een UNO-document waaraan de voorbije jaren is gewerkt en dat in 2000 is 'gefinaliseerd'. Dat vormt trouwens de basis voor de structuur in vier delen: 'Respect en zorg voor alle levensvormen', 'Ecologische integriteit: op aarde is alles met alles verbonden', maar vervolgens ook 'Sociale en economische rechtvaardigheid' (waar trouwens Luc Vankrunkelsven aan het woord komt over Wervel) en 'Democratie, geweldloosheid en vrede'. Een 'gezonde' beslissing natuurlijk om ecologie te zien in haar economische, sociale inbedding.

Elk van die delen wordt dan verder uitgewerkt in hoofdstukjes, die telkens de concrete Charter-principes vermelden en die illustreren met een christelijk citaat, soms een ander. Ze verwijzen nadien naar één of meer projecten, die het principe toepassen. Eindigen doen de auteurs met tips voor de lezer, een meditatie over het Zonnelied van Franciscus en een hele resem van nuttige en vooral vaak minder bekende adressen van eco-spirituele of 'milieubewegingen' of -plaatsen, enz.

De stijl en vorm is niet die van een pamflet, wel van een 'inspiratieboek', zoals de titel belooft. Alvast letterlijk kleurrijk: nogal vaak de prachtigste landschappen, soms ook foto's van wantoestanden. Het kan dus best wat soft overkomen, maar natuurlijk is dat voor het bredere publiek net beter... Ook inhoudelijk kleurrijk: elk hoofdstukje binnen de vier grote delen wordt met minstens één

voorbeeld uit 'de praktijk' geïllustreerd. Niet enkel uit de christelijke sfeer, ook 'Friends of the Earth', 'Accion Ecologica', en dergelijke. En opnieuw: de lijst van organisaties biedt ook aan groene 'ouwe rotten' nieuwigheden, mede natuurlijk door de brede, 'eco-spirituele' invalshoek.

Vraag is natuurlijk of en hoe het zal 'werken'. Het is vermoedelijk vooral voor de 'eigen kudde' nuttig: een aantal scholen en parochies kunnen er zeker mee op weg; misschien ook (breed-)religieuze groepen met interesse voor spiritualiteit. Maar misschien was het goed geweest, als er ook een e-forum was gecreëerd of gesuggereerd rond eco-spiritualiteit in Vlaanderen. De voedselproblematiek als zodanig komt enkel 'zijdelings' aan bod. Wie zich niet in die levensbeschouwing herkent, kan iets hebben aan de toepassingen en de verwijzingen.

Zorg voor de schepping! Inspiratieboek voor eco-spiritualiteit, Netwerk voor Rechtvaardigheid & Vrede, 2007, 112 pp.

Jan Glorieux

stand 17 jaar Wervel
op 20 jaar geitenboerderij
Reigershof

Geitenmelk...Gezondheid!

Tijdens het weekend 11-12 augustus vierde het Reigershof in Klemskerke zijn 20-jarig bestaan

Je weet wel: het bedrijf van Katrien en Renaat Devreese, dat zes jaar geleden tegen wil en dank dagenlang nationaal nieuws was. Ten onrechte werden toen de geiten van het Reigershof afgemaakt, uit angst voor besmetting met mond- en klauwzeer. Het relaas van de feiten, het pleidooi om vaccinatie en het handvest van de boerenlandbouw kan je nog altijd lezen in het behartenswaardige boekje 'Boeren-geluk, boerenverdriet'.

Op het feest van half augustus 2007 wilden boer en boerin zo weinig mogelijk aan deze tragedie herinnerd worden. De slachting en de aanslag op de boerenlandbouw liggen nog altijd heel gevoelig. Het boek lag dan ook onopvallend op de Wervelstand.

Dit weekend werd fier een ànder boekje voorgesteld. Het is van de hand van Frank Van Boxstael en van Koen Dhoore. Interessant is hoe de voordelen van rauwe melk en van geitenmelk in het bijzonder uit de doeken worden gedaan. Als wetenschapper wijst ingenieur van Boxstael nuchter op de bijzondere kwaliteiten van rauwe geitenmelk en dito zuivelproducten, als op enkele eventuele gevaren.

Het boek eindigt met de adressen van de 'Vlaamse Beroepsgeitenhouderij' (Studieclub van de professionele geitenhouders met 28 leden) en met het 'Manifest ter verdediging van de rauwmelkse kaas'. Surf ook naar www.slowfoodvlaanderen.be

Info: Geitenmelk...gezondheid! Wat iedereen moet weten over rauwe melk en geitenmelk, 2,50 euro.

Te bestellen bij Koen Dhoore,
Bruisbeke 11, 9520 St. Lievens-Houtem;
dhoore.koen@fulladsl.be

Luc Vankrunkelsven

Bewegingswerk

Visievorming binnen Wervel

Wervel is al 17 jaar permanent bezig met visievorming. We organiseren studiedagen, 'Pededagen', weekends, reizen. In de vele samenkomsten en het vele werk is er zelden tijd om enkele discussiepunten uit te diepen.

Daarom spraken we voor werkjaar 2007 een interne visiedag af op 6 oktober. We komen samen op de boerderij van Patrick en Bellinda Ruyschaert in Geraardsbergen. Met overnachtingsmogelijkheid in het

beeldschone Everbeek (Centrum 'De Kleppe' in Beneden-Everbeek). De dag staat in een proces van interne vorming en discussie voor de twee volgende jaren. Meer info op het secretariaat: frederik@wervel.be

Columbiaans vakbondsleider en Vlaamse vakbond te gast op de Dobbelhoeve

Maandag 7 mei 2007. Eberto Diaz, vakbondsleider uit Colombia, is te gast bij (de algemene centrale van) het ABVV, Antwerpen Waasland. Van het lidgeld van de 33.000 leden wordt per lid 5 cent in een solidariteitsfonds gestort. Via dit fonds steunt de groep het vakbondswerk in Colombia financieel. Concreet wordt er meegewerkt aan de opbouw van een boerderij-ontmoetingscentrum voor biologische landbouw en vorming voor de plaatselijke bevolking. Aan Wervel-Antwerpen werd gevraagd een boerderij-bezoek te organiseren.

Tijdens de lunchpauze werd er kennis gemaakt. Eberto stelde fier de maquette van

het gebouw voor, helemaal uit Colombia meegebracht.

Na de lunch was er een bijeenkomst met vakbondsmilitanten, waar Eberto samen met Gerardo, politiek vluchteling en vakbondsmilitant uit Colombia, de vergadering toesprak. Eberto schetste de toestand daar. Officieel wel een democratie, maar de grootgrondbezitters en de multinationals terroriseren de bevolking.

Er zijn 12 miljoen boeren onder de 44 miljoen Colombianen. De vakbond FENSUADO, waarvan Eberto de verkozen voorzitter is, streeft naar en vecht voor: democratisering van gronden, herverdeling; verdediging van de natuurlijke rijkdommen: olie, water, ertsen en de biodiversiteit; een sociaal-rechtvaardige maatschappij.

Landbouw in Colombia staat sterk onder druk van het door Washington geïnspireerde neoliberale systeem, gericht op monoculturen en productie voor de export. Grootgrondbezitters verjagen de kleine boeren van hun gronden, desnoods met militie. Jaarlijks vallen daardoor vele doden.

Op het platteland leeft 70 % onder de armoedegrens, terwijl 15 grootgrondbezitters het leeuwenaandeel van de grond bezitten. Door het exportgerichte produceren moet er voedsel geïmporteerd worden, ondanks het feit dat het land voldoende voedsel kan produceren.

De verjaagde landarbeiders komen terecht in de slums, zonder enige sociale voorziening.

Biobrandstof wordt o.a. uit palmolie gewonnen. Palmcultuur noemt men echter de 'cultuur van de dood'. Men wil immers 3.000.000 ha palm in monocultuur aanleggen en dan nog eens 3.000.000 ha in het zuiden, door het kappen van het

Amazonewoud. Want bio-ethanol uit landbouwgewassen is een exportproduct bij uitstek.

Er is een grote fabriek voor verwerking van maïs tot brandstof in opbouw. De maïs komt echter uit Noord-Amerika en de brandstof is weer uitvoer, dus verdienen de boeren er niets aan.

De vakbond (FENSUAGRO) werkt voor de kleine boer en voor de (land-)arbeiders. De grootgrondbezitters en de gegoede burgerij hebben geen boodschap aan de rechtvaardige eisen van de minder bevoorrechten. Ook al is vakbondswerking niet officieel verboden, toch worden er regelmatig vakbondsmensen vermoord. De boerderij annex vormingscentrum, gesteund door de Antwerpse vakbond, is een project met 16 ha grond. Men wil gezonder voedsel leren kweken, zonder alle chemische middelen. De grond is trouwens vruchtbaar, maar door de monoculturen gaat de biodiversiteit ook hier verloren. Er wordt vorming gegeven in biologische landbewerking voor vakbondsmilitanten, jongeren, etc., ook nationaal. Het uitwisselen van eigen zaden wordt ook gestimuleerd en een vorm van zadenbank is al opgericht.

Het bezoek aan de Dobbelhoeve was voor de vakbondsmensen en de Colombianen een leerrijke ervaring. Magda, de boerin, verwelkomde en begeleidde de bezoekers op het bedrijf. Zij gaf de mensen in het Spaans de nodige uitleg bij de melkerij, de koeienstal, het kippenhok en de winkel. Nadien bezochten ze de groentevelden, met speciale aandacht voor de vruchtwisseling. De professionele biologische werkwijze op dit bedrijf werd door de Colombianen erg gewaardeerd.

Maria Van Eyndhoven en Urbain Tempelaere (basisgroep Antwerpen)

ADVERTENTIE

- biologische vleespakketten van eigen fokkerij voor puur natuur rundvlees

- natuurhoning en honingkaarsen,

- allerhande honingproducten

- boerderij borduringen, droogcreaties en allerhande Bio-boerderij-producten

- eieren, groenten en fruit

Biologische Zorgboerderij De Boere Zakdoek

Nispenseweg 87
4709 RR Nispen
(N-Brabant, Nederland)
Tel: 0031- 165-365137
Fax: 0031-165-364127

openingsuren: van maandag t/m
zaterdag van 13.00 tot 16.30 uur

Bekendste Amerikaanse bio-boer (bekend van "The Real Dirt on Farmer John") komt naar Vlaanderen

Farmer John Peterson uit Illinois is ongetwijfeld de meest bekende bio-boer uit de Verenigde Staten. 'The Real Dirt on Farmer John', de documentaire over zijn leven en zijn bedrijf, kreeg grote weerklank en werd internationaal bekroond met meer dan 30 prijzen. Dit keer geen documentaire over enkel problemen (als in Our Daily Bread, We Feed the World, ...), maar ook een beeld van een inspirerend alternatief voor de toekomst: de succesvolle CSA-beweging in de VS (Community Supported Agriculture).

De film schetst hoe John Peterson opgroeit als boerenzoon in Illinois en er op 18-jarige leeftijd het bedrijf van z'n vroeg gestorven vader overneemt. Als jonge boer maakt hij grote omwentelingen door in z'n eigen leven én in de ontwikkeling van z'n bedrijf; de hele landbouwsector is op dat moment immers in crisis. Uiteindelijk besluit hij, na zware tegenslagen, het bedrijf om te schakelen naar biologische en later biologisch-dynamische landbouw. Bovendien kiest hij na enig aarzelen voor een nauwe samenwerking met consumenten, naar het model van de Community Supported Agriculture (CSA) een groeiende beweging van landbouwbedrijven met intensieve consumentenparticipatie in de Verenigde

Staten (meer dan 1500 bedrijven). De documentaire toont de kijker in de eerste plaats hoe de landbouw in de Westerse wereld op sociaal-economisch vlak aan het einde van een tijdperk is gekomen én aan het begin van een nieuwe ontwikkeling staat. De biologische landbouw is, ook op dit vlak, koploper en voortrekker. Actieve consumentenparticipatie zorgt ervoor dat de boer niet langer massaal produceert aan minimumprijzen voor een anonieme (wereld)markt. CSA-bedrijven bewijzen dat, gesteund door regionale consumenten, de teelt voor een lokale markt aan rechtvaardige prijzen mogelijk is.

Kijkers kunnen genieten van een ontroerende en hartverwarmende compositie: oude familiefilmpjes van de moeder van boer John en vele opnames die Taggart Siegel, regisseur én goede vriend van John, gedurende 25 jaar van hem en z'n bedrijf heeft gemaakt.

PRAKTISCH :

Nu is John Peterson zelf op tournee in Europa om de film voor te stellen: in Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Nederland, Noorwegen én in Vlaanderen. Zo wordt de film op 4 oktober in zijn aanwezigheid vertoond te Leuven, gevolgd

door een nabespreking met de zaal en een receptie met biologische streekproducten van lokale bio-bedrijven. De dvd van deze bekroonde film werd recent in het Nederlands ondertiteld en komt binnenkort op de markt.

De organisatie wordt verzorgd door Landwijzer, in samenwerking met o.a. Voedselteams, Wervel én de biologische bedrijven rond Leuven. Meer details over plaats en uur van de voorstelling zijn te vinden op de site www.landwijzer.be.

Vooraf bezoekt hij op donderdag 4 oktober 's namiddags het bedrijf 'Het Open Veld' in Leuven, het eerste Vlaamse CSA-bedrijf, opgestart door Tom Troonbeeckx, afgestudeerd aan de Landwijzer-opleiding. Farmer John Peterson zal er kennis maken met het bedrijf, de klantenkring en de basisgroep Brabant van Wervel.

Geïnteresseerden zijn welkom; gelieve je komst te melden via Katrien Van Oost op het Wervel-secretariaat (02 203 60 29; katrien@wervel.be)

Meer info over de film via: www.farmerjohnmovie.com/.

Over het bedrijf van John Peterson: <http://www.angelicorganics.com/index.html>

Netwerk Vlaanderen bestaat 25 jaar

Denk globaal, investeer lokaal. Dat was één van de basisprincipes waarmee de vzw Netwerk Vlaanderen 25 jaar geleden begon. Een groep jonge, vooruitstrevende mensen begon met het ontwikkelen van alternatieve, duurzame spaarformules om onder meer ecologische landbouwprojecten financieel te steunen in Vlaanderen.

Na al die jaren is het thema duurzaam omgaan met geld nog altijd springlevend. Netwerk is uitgegroeid tot een beweging, die banken wijst op hun verantwoordelijkheid voor investeringen in wapens en bedrijven die mensenrechten schenden of het milieu ernstig vervuilen. Ook geeft Netwerk tips over hoe je geld duurzaam kan sparen of beleggen.

Ter gelegenheid van Netwerks 25e verjaardag verschijnt er een jubileum-

tijdschrift. Voor iedereen die interesse heeft, Netwerk nog kent uit de jonge jaren of Netwerk een warm hart toedraagt: je kunt het jubileumnummer (gratis) bestellen via telefoon of e-mail.

Ook organiseert Netwerk een fuif op zaterdag 1 december in Art Cube te Gent. Op het programma staan muzikale en theatrale optredens van o.a. Savanna Station, Slow Club en Fou de Coudre.

Voor deze swingende feestavond verloten we enkele toegangskaarten. Interesse? Stuur vóór 10 november een e-mail naar onderstaand adres en wie weet maak je kans op gratis toegang voor twee! Netwerk Vlaanderen, tel: 02/201 07 70; e-mail: info@netwerkvlaanderen.be. Meer informatie: www.netwerkvlaanderen.be.

ADVERTENTIE

W*i*LS

DRUKKERIJ IGNACE WILS

DRUKKERIJ IGNACE WILS NV

HEIDESTRAAT 85

2890 SINT-AMANDS

TEL. +32 (0)52 33 23 30

FAX +32 (0)52 33 73 36

INFO@WILS-PRINT.BE

Agenda

- 12-18 september: duurzame landbouwkamp JNM-Wervel in Oetingen
13 september: terreinbezoek met Europarlementsleden naar De Ploeg in Herselt
13 september: avond in Essen met Vormingplus: 'Duurzame landbouw'
16 september: lancering in Brussel van nieuw Wervelboek 'Dageraad over de akkers'
18 september: basisgroep Antwerpen
19 september: basisgroep Oost-Vlaanderen
21 september: overleg met Boerenbond over melk
23 september: autoloze zondag in Brussel met actie van Wervel en Friends of the Earth aan de Beurs
24 september: internationaal seminarie rond melk. Met o.a. aanwezigheid van Altemir Tortelli, secretaris-generaal van de Braziliaanse boerenbond Fetraf-Sul/Cut
- 25 september: redactieraad Wervelkrant
30 september: boerentoeën Limburg
3 oktober: basisgroep Limburg
4 oktober: film van Farmer John met Voedselteams, Landwijzer en Wervel.
Voorbezoek bij CSA-initiatief in de abdij van Park, Leuven
6 oktober: Wervelvisiedag in Geraardsbergen.
Met mogelijkheid om 5 en 6 oktober te overnachten in Everbeek, in de buurt van Geraardsbergen
7 oktober: basisgroep Antwerpen op Ecodrome in Deurne
8-19 oktober: Braziliaanse sociale week in België. Thema: soja
16 oktober: Wereldvoedseldag met allerlei acties van de ngo's
16 oktober: Wervelbasisgroep Oost-Vlaanderen vergadert in Gent
19 oktober: studiedag agroforestry, georganiseerd door Departement Landbouw & Visserij, in De Schelp van het Vlaams Parlement
27 oktober: evaluatie- en denkdag campagne 'Denk Globaal, Eet Lokaal' in de abdij van Averbode
7 november: vorming 'Regenwoud op ons bord' in het Pime te Lier; voor leerkrachten 3e graad
8 november: avond in Diest rond Brazilië en soja
16-25 november: week van de smaak, met tal van activiteiten
17 november: 'Vlees op het menu: een kwestie van smaak?'
Een studiedag van Wervel en Eva over vleesconsumptie, milieu en de Derde Wereld.
8 december: nationale mobilisatie i.v.m. klimaat (www.klimaatoproep.be)
15 december: Planningsdag Wervel in Pede
11-13 januari 2008: evaluatieweekend

Voor meer data, surf naar www.wervel.be en kijk onder 'Wat doen we?'

Contactpersonen

BASISGROEPEN

Vlaams-Brabant	Lus Mussche, 016/ 532695 of lusmussche@skynet.be
Oost en West-Vlaanderen	Mieke Roelens 09/380.48.10 of mieke.roelens@telenet.be
Antwerpen	Cis Van Eyndhoven 03/ 664 55 02 of m.vaneyndhoven@telenet.be
Limburg	Frans Beckers 089/ 61 17 62 of Frans.beckers@zutendaal.be
Brussel	Jonas Van Reusel 0497/43 68 83 of jonazito@skynet.be

THEMA'S EN CAMPAGNES

landbouwbeleid :	Bavo Verwimp, 014/26 77 34 of bavo.verwimp@skynet.be
grond:	Bavo Verwimp, 014/26 77 34 of bavo.verwimp@skynet.be
energiegewassen:	Jasper Wouters, jasperwouters2000@hotmail.com
agroforestry:	Jeroen Watté, 02/ 203 60 29 of jeroen@wervel.be
korte keten en 'Denk globaal, eet lokaal':	Katrien Van Oost 02/203 60 29 of katrien@wervel.be
zaadautonomie en gentechnologie:	Louis De Bruyn, 015/3303 53 of louis.debruyn@pandora.be
soja :	Frederik Claerbout, 02/203 60 29 of frederik@wervel.be
lokale eiwitvoorziening:	Patrick De Ceuster, 02/203 60 29 of patrick@wervel.be
elektronische voedselkrant:	Gert Coppens, 012/ 39 49 86 of gfb.coppens@telenet.be
WTO en voedselsoevereiniteit:	Luc Vankrunkelsven, 02/203 60 29 of luc@wervel.be